

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет політичних наук

Кафедра політології та соціології

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри соціології та політології

“ ” 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

бакалавр

Зі спеціальності: 052 Політологія

На тему : «Механізми протидії фальсифікаціям результатів виборів: світовий
та український досвід»

Виконала: студентка IV курсу, групи 431
Глущенко Діана Володимирівна
(П.І.Б.)

Керівник: д. політ. н., професор
Іванов Микола Семенович
(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: д.політ.н, професор
Євтушенко Олександр Никифорович
(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

ОПП: «052 Політологія»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ТА ФАЛЬСИФІКАЦІЙ	
1.1 Поняття виборів та їх роль у демократичному суспільстві.....	6
1.2 Види та способи фальсифікацій результатів виборів.....	10
1.3 Наслідки фальсифікацій для демократії та суспільної довіри.....	15
РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЯМ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ	
2.1. Міжнародні стандарти організації виборів (ОБСЄ, ООН, ЄС).....	23
2.2. Приклади успішних механізмів протидії фальсифікаціям у країнах Європи та Північної Америки.....	24
2.3. Досвід країн, що розвиваються, у боротьбі з виборчими фальсифікаціями.....	27
2.4. Роль міжнародних спостерігачів та організацій у забезпеченні чесних виборів.....	32
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЯМ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ	
3.1. Історичний аналіз виборчих процесів в Україні та проблеми фальсифікацій.....	36
3.2. Правові засади організації виборів в Україні.....	39
3.3. Механізми запобігання фальсифікаціям: електронне голосування, відеоспостереження, відкриті бази даних.....	40
3.4. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у забезпеченні прозорості виборів.....	43
РОЗДІЛ 4. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ	
4.1 Спільні риси та відмінності у підходах до протидії фальсифікаціям.....	49
4.2 Уроки для України зі світового досвіду.....	52
4.3 Пропозиції щодо вдосконалення виборчих механізмів в Україні.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	64

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі, де демократичні цінності та принципи верховенства права є основою функціонування суспільства, забезпечення чесних і прозорих виборів залишається однією з найважливіших задач. Фальсифікації результатів виборів підривають довіру громадян до державних інституцій, спотворюють волю народу та призводять до політичної нестабільності. У контексті глобалізації та розвитку цифрових технологій з'являються нові виклики, пов'язані з маніпуляціями виборчими процесами, що потребує розробки ефективних механізмів протидії. Україна, як держава, яка активно розвиває демократичні інститути, стикається з подібними проблемами, що робить дослідження механізмів протидії фальсифікаціям результату виборів особливо актуальним. Ця тема має значення не лише для внутрішньополітичного розвитку України, але й для її інтеграції у світову спільноту, де чесні вибори є одним із ключових критеріїв демократичності.

Стан наукової розробки дослідження. Проблематика фальсифікацій виборів та механізмів їх запобігання досліджується як зарубіжними, так і українськими науковцями. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити праці Ларрі Даймонда, який у своїй роботі «The Spirit of Democracy» аналізує загрози демократії у сучасному світі та механізми їх подолання [1]. Також важливий внесок зробив Андреас Шедлер, який у книзі «The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism» досліджує методи маніпуляцій виборчими процесами в авторитарних режимах [2]. Українські науковці, такі як Олексій Гарній, у своїй праці «Виборчі технології та маніпуляції: український досвід» [3], та Володимир Фесенко, який у дослідженні «Електоральна політика в Україні: виклики та перспективи» [4], зосереджуються на аналізі специфіки виборчих процесів в Україні та механізмах їх вдосконалення. Проте, незважаючи на значний обсяг наукових праць, залишаються невирішеними питання щодо адаптації міжнародного досвіду до українських реалій та розробки нових підходів до протидії фальсифікаціям у цифрову епоху.

Об'єкт дослідження - виборчі процеси у контексті забезпечення їх чесності та прозорості.

Предмет дослідження - механізми протидії фальсифікаціям результатів виборів у світовій практиці та в Україні.

Мета дослідження полягає у виявленні ефективних механізмів протидії фальсифікаціям результатів виборів на основі аналізу світового та українського досвіду.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати основні види та методи фальсифікацій результатів виборів;
- проаналізувати міжнародний досвід протидії фальсифікаціям виборів;
- дослідити специфіку виборчих процесів в Україні та механізми запобігання фальсифікаціям;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів протидії фальсифікаціям результатів виборів в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: аналіз та синтез (для систематизації теоретичних підходів), порівняльний метод (для виявлення особливостей міжнародного та українського досвіду), історичний метод (для дослідження еволюції механізмів протидії фальсифікаціям), а також метод моделювання (для розробки рекомендацій).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше запропоновано комплексний підхід до аналізу механізмів протидії фальсифікаціям результатів виборів, який враховує як світовий досвід, так і специфіку українських реалій. Окрім того, розроблено рекомендації щодо впровадження інноваційних технологій для підвищення прозорості виборчих процесів в Україні.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичні висновки дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення проблематики фальсифікацій виборів та розробки нових концепцій у галузі

політології. Практичне значення полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій для вдосконалення виборчого законодавства та практики проведення виборів в Україні.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок. Список використаних джерел налічує 17 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ТА ФАЛЬСИФІКАЦІЙ

1.1 Поняття виборів та їх роль у демократичному суспільстві

Вибори є одним із ключових інститутів демократії, який забезпечує легітимність влади та реалізацію права громадян на участь у управлінні державою. Вони є механізмом, через який народ обирає своїх представників до органів влади, тим самим впливаючи на політичний курс країни. У цьому тексті розглянуто поняття виборів, їх основні функції, принципи та роль у демократичному суспільстві.

Вибори - це процес, у якому громадяни країни або території обирають своїх представників до органів влади шляхом голосування. Цей механізм дозволяє реалізувати принцип народовладдя, коли влада належить народу, а її здійснення відбувається через обраних представників. Вибори можуть бути різних рівнів: національні (президентські, парламентські), місцеві (вибори до місцевих рад) або навіть міжнародні (вибори до органів міжнародних організацій, таких як Європарламент).

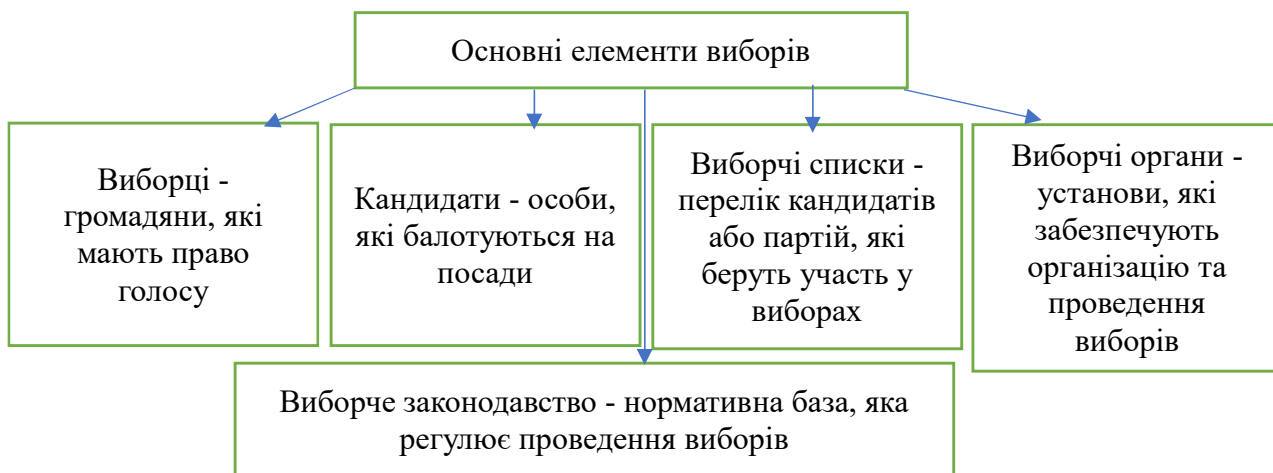

Рис.1.1 - Основні елементи виборів [3]

Вибори виконують низку важливих функцій, які забезпечують стабільність і розвиток демократичного суспільства. Основні функції виборів представлено у табл.1.1.

Таблиця 1.1 - Основні функції виборів

Функції	Характеристики
Легітимація влади	Вибори надають владі легітимність, оскільки вона обирається народом.
Представництво інтересів	Вибори дозволяють різним соціальним групам висловити свої інтереси.
Контроль за владою	Через вибори громадяни можуть змінювати владу, якщо вона не справляється з обов'язками.
Політична соціалізація	Вибори сприяють залученню громадян до політичного життя.
Інтеграція суспільства	Вибори об'єднують різні групи населення навколо спільних цілей.

Джерело [3]

Вибори виконують роль механізму формування публічної політики, оскільки в процесі виборчої кампанії відбувається обговорення актуальних суспільних проблем, формування та артикуляція суспільних інтересів. Через результати виборів громадяни виражають своє ставлення до напрямів розвитку держави, визначають пріоритети державної політики та завдання для органів влади.

Вибірчі системи, що застосовуються в різних країнах, можна класифікувати за кількома критеріями. За способом визначення результатів голосування виділяють мажоритарну, пропорційну та змішану виборчі системи, рис.1.2.

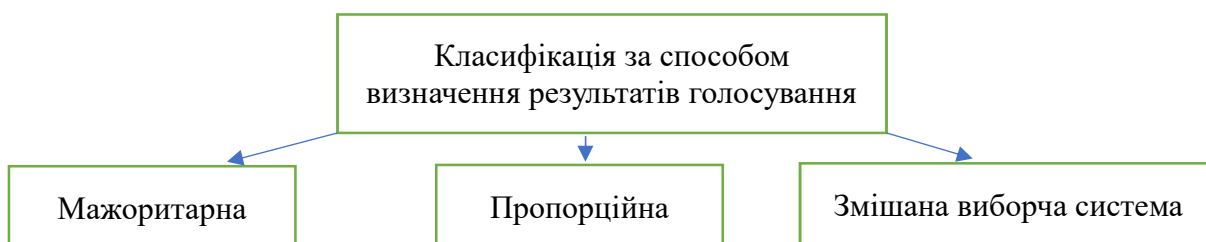

Рис.1.2 – Класифікація виборів за способом визначення результатів голосування [6]

Мажоритарна система передбачає перемогу кандидата, який отримав більшість голосів у виборчому окрузі. Пропорційна система забезпечує розподіл мандатів між політичними партіями пропорційно до кількості голосів, отриманих кожною з них. Змішана система поєднує елементи мажоритарної та пропорційної систем у різних варіаціях.

Кожна виборча система має свої переваги та недоліки, які впливають на функціонування політичної системи в цілому. Мажоритарна система сприяє формуванню стабільної та ефективної більшості в представницькому органі, але може призводити до непропорційного представництва політичних сил. Пропорційна система забезпечує більш справедливе представництво різних політичних сил та соціальних груп, але може створювати труднощі у формуванні стабільних урядових коаліцій. Змішана система намагається поєднати переваги обох систем, але також має свої специфічні виклики.

Таблиця 1.2 - Порівняння основних типів виборчих систем

Характеристика	Мажоритарна система	Пропорційна система	Змішана система
Принцип розподілу мандатів	Перемагає кандидат, що отримав більшість голосів	Мандати розподіляються пропорційно до кількості отриманих голосів	Частина мандатів розподіляється за мажоритарним принципом, частина за пропорційним
Форма бюлетеня	Персоналізований (голосування за кандидата)	Партійні списки (голосування за партію)	Два бюлетені або комбінований
Зв'язок виборців з кандидатами	Прямий, тісний	Опосередкований через партію	Змішаний
Вплив на партійну систему	Сприяє формуванню двопартійності	Сприяє багатопартійності	Залежить від конкретної моделі
Стабільність уряду	Висока	Може бути низькою	Середня
Представництво меншин	Обмежене	Широке	Помірне
Поріг проходження	Фактично високий	Може встановлюватися законодавчо	Комбінований

Джерело [6]

Виборчий процес складається з кількох послідовних етапів: підготовчого (призначення виборів, формування виборчих комісій, реєстрація виборців, утворення виборчих округів), агітаційного (висування та реєстрація кандидатів, проведення передвиборчої агітації), голосування, підрахунку голосів та встановлення результатів виборів, оскарження результатів виборів у встановленому законом порядку.

Особливу роль у виборчому процесі відіграють виборчі комісії різних рівнів, які забезпечують організацію та проведення виборів, контроль за

дотриманням виборчого законодавства, розгляд скарг та приймають рішення щодо порушень. Важливою є також роль спостерігачів (від кандидатів, партій, громадських організацій, міжнародних місій), які здійснюють контроль за дотриманням виборчих процедур та фіксують порушення.

У сучасних демократичних суспільствах актуальними є проблеми забезпечення рівного доступу до виборчих процедур для різних соціальних груп (зокрема, осіб з інвалідністю, національних меншин), прозорості фінансування виборчих кампаній, недопущення використання адміністративного ресурсу, маніпуляцій з громадською думкою та виборчими технологіями. Особливу увагу приділяють питанням електронного голосування та безпеки виборчих процедур в умовах цифровізації суспільства.

Для того щоб вибори були справді демократичними, вони повинні відповідати певним принципам. Ці принципи забезпечують чесність, прозорість та справедливість виборчого процесу. Основні принципи демократичних виборів наведено у табл.1.3.

Таблиця 1.3 - Принцип демократичних виборів

Принцип	Характеристика
Загальність	Право голосу мають усі громадяни, які досягли виборчого віку.
Рівність	Кожен виборець має однакову кількість голосів.
Прямість	Вибори проводяться без посередників, громадяни голосують безпосередньо за кандидатів.
Таємність	Голосування відбувається таємно, що забезпечує свободу вибору.
Альтернативність	Вибори передбачають вибір між різними кандидатами або партіями.
Періодичність	Вибори проводяться регулярно, що дозволяє оновлювати склад влади.
Прозорість	Виборчий процес є відкритим і підзвітним громадськості.

Джерело [6]

Вибори відіграють ключову роль у демократичному суспільстві, оскільки вони є основним механізмом реалізації народовладдя. Через вибори громадяни мають можливість впливати на політичний курс країни, обираючи тих, хто представлятиме їхні інтереси. Крім того, вибори сприяють формуванню політичної культури, розвитку громадянського суспільства та забезпеченню стабільності політичної системи.

Однією з головних ролей виборів є забезпечення легітимності влади. Легітимність - це визнання народом права влади на управління державою. Вибори дозволяють громадянам виразити свою згоду або несхвалення дій влади, що робить її більш відповідальною перед народом.

Крім того, вибори є інструментом контролю за владою. Якщо влада не виконує свої обов'язки або діє всупереч інтересам громадян, вибори дозволяють змінити її через мирний і законний спосіб. Це запобігає виникненню конфліктів і забезпечує стабільність у суспільстві.

Вибори також відіграють важливу роль у політичній соціалізації. Вони залучають громадян до участі в політичному житті, формують їхню свідомість та відповідальність за майбутнє країни. Через вибори люди вчаться робити вибір, аналізувати програми кандидатів і брати на себе відповідальність за результати голосування.

1.2 Види та способи фальсифікацій результатів виборів

Фальсифікація виборів є серйозною загрозою для демократичних процесів та інститутів у суспільстві, підриваючи ключові принципи виборчого права, такі як загальність, рівність, таємність, безпосередність і вільний характер волевиявлення громадян. Фальсифікація може відбуватися на різних етапах виборчого процесу та набувати різноманітних форм, починаючи від маніпуляцій зі списками виборців і закінчуючи порушеннями при підрахунку голосів. Розуміння механізмів та методів фальсифікації виборів є важливим для розробки ефективних заходів протидії цьому явищу та забезпечення чесних і прозорих виборів.

Фальсифікації виборів можна класифікувати за різними критеріями: за етапами виборчого процесу, за суб'єктами здійснення, за масштабом, за ступенем впливу на результати, рис.1.3.

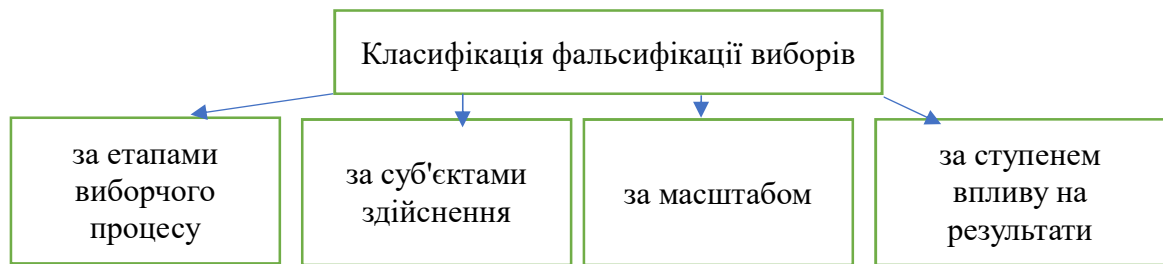

Рис.1.3 - Класифікація фальсифікації виборів [7]

Залежно від етапу виборчого процесу розрізняють фальсифікації, що відбуваються на підготовчому етапі, під час голосування та при підрахунку голосів. За суб'єктами здійснення можна виділити фальсифікації, що здійснюються представниками влади, членами виборчих комісій, кандидатами та їхніми представниками, виборцями. За масштабом фальсифікації можуть бути локальними, охоплюючи окремі виборчі дільниці, та системними, що мають місце по всій країні чи значній її частині.

Фальсифікації на підготовчому етапі виборів включають маніпуляції з формуванням виборчих округів та дільниць, складанням списків виборців, формуванням виборчих комісій, реєстрацією кандидатів та проведенням передвиборчої агітації. Одним із поширених методів є так званий «джеррімендеринг» - маніпулятивне формування меж виборчих округів з метою забезпечення переваги певної політичної сили. При формуванні списків виборців може відбуватися включення до них «мертвих душ» (померлих осіб), фіктивних виборців, багаторазове включення одних і тих самих осіб, невключення опозиційно налаштованих виборців.

Маніпуляції при формуванні виборчих комісій полягають у призначенні до їх складу залежних та лояльних до влади осіб, що створює умови для подальших фальсифікацій. Під час реєстрації кандидатів можуть застосовуватися вибіркові підходи, безпідставні відмови опозиційним кандидатам, створення перешкод у зборі підписів та подачі документів. Порушення під час передвиборчої агітації включають використання адміністративного ресурсу, нерівний доступ до ЗМІ, тиск на опозиційних кандидатів, підкуп виборців, поширення дезінформації.

Таблиця 1.4 - Типові порушення на підготовчому етапі виборів

Сфера порушень	Види та способи фальсифікації	Наслідки та вплив на результати
Формування виборчих округів	Джеррімендеринг, маніпуляції з межами округів, нерівномірний розподіл виборців	Непропорційне представництво, викривлення результатів
Формування списків виборців	Включення «мертвих душ», фіктивних виборців, багаторазове включення одних і тих самих осіб, не включення опозиційно налаштованих виборців	Створення умов для багаторазового голосування, голосування за інших осіб
Формування виборчих комісій	Призначення лояльних до влади членів, виключення представників опозиції, тиск на членів комісій	Створення умов для подальших порушень під час голосування та підрахунку голосів
Реєстрація кандидатів	Вибіркове застосування вимог, безпідставні відмови, технічні кандидати	Обмеження конкуренції, звуження вибору для виборців
Передвиборча агітація	Використання адміністративного ресурсу, нерівний доступ до ЗМІ, підкуп виборців	Нерівні умови конкуренції, маніпуляції з громадською думкою

Джерело [8]

Фальсифікації під час голосування охоплюють різноманітні порушення, пов'язані з процесом волевиявлення громадян. Одним із найпоширеніших методів є так званий вкид бюлетенів - незаконне вкидання до виборчих скриньок попередньо заповнених бюлетенів. Для реалізації цього методу можуть використовуватися бюлетені, отримані від виборців, які не з'явилися на вибори, підроблені бюлетені, або бюлетені, отримані шляхом примусу виборців до передачі чистих бюлетенів.

Голосування «каруселлю» передбачає організацію багаторазового голосування групою осіб на різних виборчих дільницях з використанням підроблених документів або при сприянні членів виборчих комісій. При цьому виборець отримує заздалегідь заповнений бюлетень, приносить на дільницю, опускає його в урну, а чистий бюлетень, отриманий на дільниці, виносить та передає наступному учаснику схеми.

Примус до голосування та контрольоване голосування є формами тиску на виборців з метою змусити їх голосувати за певного кандидата або партію. Примус може здійснюватися через адміністративний тиск (загроза звільнення з роботи, відрахування з навчального закладу) або через економічний тиск

(загроза втрати доходу, пільг). Контрольоване голосування передбачає перевірку того, як проголосував виборець, наприклад, через вимогу сфотографувати заповнений бюлетень.

Підкуп виборців є формою впливу, коли за голосування за певного кандидата виборцям пропонують грошову винагороду, товари або послуги. Підкуп може бути прямим (передача грошей) або непрямим (організація безкоштовних екскурсій, концертів, роздача продуктових наборів).

Перешкоджання участі у виборах опозиційно налаштованих виборців може здійснюватися через створення фізичних перешкод доступу до виборчих дільниць, штучне утворення черг, дезінформацію щодо місця та часу голосування, залякування.

Фальсифікації при підрахунку голосів та встановленні результатів виборів є найбільш прямими і безпосередніми формами спотворення волевиявлення виборців. До таких методів належать неправильний підрахунок голосів (навмисне зарахування голосів, поданих за одного кандидата, іншому), неврахування частини бюлетенів, безпідставне визнання бюлетенів недійсними, внесення неправдивих відомостей до протоколів про результати голосування, підробка протоколів, фальсифікація при введенні даних до електронних систем підрахунку голосів.

Особливу небезпеку становлять системні фальсифікації, що здійснюються на всіх етапах виборчого процесу та мають організований характер. Вони можуть включати комбінацію різних методів, від маніпуляцій зі списками виборців до спотворення результатів підрахунку голосів, та координуватися з центрального рівня. Такі фальсифікації часто супроводжуються контролем над виборчими комісіями, обмеженням ролі спостерігачів, тиском на журналістів та активістів, відсутністю ефективних механізмів оскарження порушень.

Таблиця 1.5 - Фальсифікації під час голосування та підрахунку голосів

Етап	Види та способи фальсифікації	Ознаки та індикатори	Методи протидії
Процес голосування	Вкид бюлетенів	Аномально висока явка, переповнені урни, однотипно заповнені бюлетені	Прозорі урни, спостереження, відеофіксація
	Голосування «каруселлю»	Систематичне винесення бюлетенів з дільниці	Маркування виборців, контроль за видачею бюлетенів
	Багаторазове голосування	Одні й ті самі особи голосують на різних дільницях	Перевірка документів, електронні реєстри виборців
	Примус до голосування	Організований підвіз виборців, присутність керівництва	Забезпечення таємності голосування, правова просвіта
	Підкуп виборців	Скупчення людей біля дільниці, передача коштів	Кримінальна відповідальність, контроль правоохоронних органів
Підрахунок голосів	Неправильний підрахунок	Невідповідність даних різних примірників протоколів	Паралельний підрахунок голосів, спостереження
	Фальсифікація протоколів	Виправлення у протоколах, відсутність підписів	Копії протоколів спостерігачам, фотофіксація
	Маніпуляції з недійсними бюлетенями	Аномально високий відсоток недійсних бюлетенів	Чіткі критерії недійсності, контроль з боку спостерігачів
	Підміна бюлетенів	Невідповідність кількості виданих та використаних бюлетенів	Контроль за збереженням бюлетенів, підрахунок з демонстрацією
	Фальсифікації при введенні даних	Розбіжності між паперовими протоколами та електронними даними	Публікація протоколів, перевірка введених даних

Джерело [9]

Фальсифікації на виборах мають негативні наслідки не лише для результатів конкретних виборів, але й для політичної системи в цілому. Вони підривають довіру громадян до виборчих процесів та демократичних інститутів, спотворюють представництво інтересів різних соціальних груп, створюють передумови для формування нелегітимних органів влади, негативно впливають на політичну стабільність та міжнародний імідж країни.

Для протидії фальсифікаціям на виборах необхідний комплекс правових, організаційних та технологічних заходів. Важливе значення має вдосконалення виборчого законодавства, підвищення відповідальності за виборчі правопорушення, забезпечення незалежності виборчих комісій, розвиток інституту спостереження за виборами, впровадження сучасних технологій захисту виборчої документації та процедур голосування.

Окремою категорією є фальсифікації, пов'язані з використанням інформаційних технологій, які набувають все більшого поширення з розвитком електронного голосування та автоматизованих систем підрахунку голосів. До таких методів належать хакерські атаки на електронні системи голосування та підрахунку голосів, маніпуляції з програмним забезпеченням, несанкціонований доступ до електронних баз даних виборців, порушення цілісності та конфіденційності інформації.

Отже, фальсифікації результатів виборів є серйозною загрозою для демократії, оскільки вони спотворюють волю народу і підривають довіру до політичних інститутів. Вони можуть здійснюватися на різних етапах виборчого процесу і включати різноманітні методи, такі як маніпуляції з виборчими списками, підкуп виборців, «каруселі» та цифрові маніпуляції. Для запобігання фальсифікаціям необхідно впроваджувати ефективні механізми контролю, забезпечувати прозорість виборчого процесу та залучати міжнародних спостерігачів.

1.3 Наслідки фальсифікацій для демократії та суспільної довіри

Фальсифікації на виборах є одним із найсерйозніших викликів для демократичних систем у всьому світі. Спотворення результатів народного волевиявлення підриває фундаментальні принципи демократії та має далекосяжні наслідки для функціонування політичних інститутів, розвитку громадянського суспільства та формування суспільної довіри. Маніпуляції з виборчим процесом негативно впливають не лише на результати конкретних виборів, але й на легітимність влади, якість управління, політичну

стабільність, економічний розвиток та міжнародний імідж країни. Розуміння системних наслідків фальсифікацій важливе для розробки ефективних стратегій протидії цьому явищу та зміцнення демократичних інститутів.

Найбільш очевидним та безпосереднім наслідком фальсифікацій на виборах є спотворення волевиявлення громадян. Демократія ґрунтується на принципі народного суверенітету, згідно з яким джерелом влади є народ, а вибори є механізмом реалізації цього принципу. Фальсифікації призводять до того, що влада формується не відповідно до реальних преференцій виборців, а в результаті маніпуляцій. Це порушує базовий принцип демократії – право громадян обирати своїх представників та впливати на формування державної політики через механізм виборів.

Втрата легітимності влади є одним із найбільш серйозних наслідків фальсифікацій. Легітимність - це визнання суспільством правомірності влади, її відповідності цінностям та очікуванням громадян. Вибори є ключовим механізмом легітимації влади в демократичних системах. Коли результати виборів не відображають реальне волевиявлення громадян, влада втрачає легітимність, що підриває її авторитет та ефективність. Громадяни сприймають таку владу як нав'язану, а не обрану, що провокує відчуження, недовіру та опір.

Низький рівень довіри до політичних інститутів є прямим наслідком фальсифікацій. Довіра є фундаментальною основою взаємодії між громадянами та державою в демократичних системах. Коли громадяни не вірять у чесність виборів, вони перестають довіряти й іншим державним інституціям - парламенту, уряду, судам, правоохоронним органам. Це створює «кризу довіри», яка поширюється на всю політичну систему. Громадяни стають менш схильними дотримуватися законів, сплачувати податки, підтримувати державні ініціативи, що послаблює державу та її здатність ефективно функціонувати.

Таблиця 1.6 - Вплив фальсифікацій на рівень суспільної довіри до різних інститутів

Інститут	Безпосередні наслідки фальсифікацій	Вторинні ефекти	Довгострокові зміни
Виборчі органи	Втрата довіри до чесності виборчого процесу	Зниження явки на виборах, сумніви у правомірності результатів	Поширення виборчого нігілізму, делегітимація виборів як інституту
Парламент	Сприйняття як нелегітимного органу	Неприйняття законів, схвалених таким органом	Розвиток позапарламентських форм політичної участі та опозиції
Уряд	Невизнання повноважень, опір рішенням	Труднощі в реалізації урядових програм	Паралізація виконавчої влади, зростання бюрократичної корупції
Судова система	Недовіра до неупередженості судових рішень	Пошук альтернативних способів вирішення спорів	Розвиток «тіньового правосуддя», самосуд
Правоохоронні органи	Сприйняття як інструменту політичного тиску	Опір законним вимогам, конфлікти	Зростання рівня злочинності, формування «зон безправ'я»
Місцеве самоврядування	Сумніви у легітимності місцевої влади	Ігнорування рішень місцевих органів	Дезінтеграція місцевих громад, регіональний сепаратизм
ЗМІ	Недовіра до об'єктивності інформації	Пошук альтернативних джерел інформації	Поляризація інформаційного простору, поширення фейків

Джерело [9]

Політична апатія та абсентеїзм (ухилення від участі у виборах) є ще одним наслідком втрати довіри до виборчого процесу. Коли громадяни переконані, що їхні голоси не мають значення, оскільки результати виборів вже визначені через фальсифікації, вони втрачають мотивацію до участі у політичному житті. Це призводить до зниження явки на виборах, що створює додаткові можливості для маніпуляцій та фальсифікацій. Формується замкнене коло: фальсифікації призводять до зниження явки, а низька явка створює умови для нових фальсифікацій. Політична апатія поширюється не лише на вибори,

але й на інші форми політичної участі - членство в партіях, громадських організаціях, участь у мітингах, демонстраціях, громадських обговореннях.

Радикалізація політичної опозиції є серйозним наслідком фальсифікацій, особливо коли вони мають системний характер і відсутні ефективні правові механізми оскарження та виправлення порушень. Коли опозиційні політичні сили переконані, що вони не мають шансів прийти до влади через чесні вибори, вони можуть вдаватися до радикальних, а іноді й насильницьких методів політичної боротьби. Це може призводити до масових протестів, громадянської непокори, вуличних зіткнень, спроб захоплення влади. Такі дії дестабілізують політичну ситуацію, створюють загрози для безпеки громадян та функціонування державних інституцій.

Посилення авторитарних тенденцій є поширеним наслідком системних фальсифікацій. Влада, яка утримується через фальсифікації, прагне закріпити своє становище та запобігти змінам. Це призводить до концентрації влади, обмеження політичної конкуренції, тиску на опозицію, контролю над ЗМІ, обмеження громадянських свобод. Формується «авторитарна спіраль», коли для підтримки нелегітимної влади необхідні все більш жорсткі обмеження та репресії. У результаті, демократичні інститути стають формальними, а реальна влада зосереджується в руках вузького кола осіб.

Соціальна поляризація та конфлікти є суттєвими наслідками фальсифікацій. Вибори в демократичних системах є не лише механізмом формування влади, але й способом мирного вирішення конфліктів між різними політичними силами та соціальними групами. Коли цей механізм не працює через фальсифікації, конфлікти не отримують мирного вирішення, а накопичуються та загострюються. Суспільство розколюється на прихильників та супротивників влади, поляризується за політичними, регіональними, етнічними, релігійними ознаками. Це створює ризики для соціальної згуртованості та може призводити до гострих конфліктів, включаючи громадянські протистояння.

Таблиця 1.7 - Наслідки фальсифікацій для різних аспектів демократії та суспільного розвитку

Аспект	Короткострокові наслідки	Середньострокові наслідки	Довгострокові наслідки
Політична культура	Розчарування в демократичних цінностях	Формування цинічного ставлення до політики	Утвердження патерналізму та авторитарних цінностей
Громадянське суспільство	Протести, громадянська непоко́ра	Радикалізація методів політичної боротьби	Атомізація суспільства або формування паралельних структур
Політична система	Криза легітимності, нестабільність	Посилення авторитарних тенденцій	Руйнування демократичних інституцій
Економічний розвиток	Падіння довіри інвесторів	Зростання корупції, неефективний розподіл ресурсів	Економічна стагнація, залежність від зовнішніх ресурсів
Правова система	Вибіркове застосування законів	Правовий нігілізм, подвійні стандарти	Руйнування правової держави
Соціальна згуртованість	Поляризація, конфлікти	Сегрегація, дискримінація	Глибокі суспільні розколи, ризик громадянського конфлікту
Міжнародні відносини	Критика, спостереження	Санкції, ізоляція	Втрата геополітичного впливу, залежність від авторитарних союзників

Джерело [9]

Негативні економічні наслідки фальсифікацій проявляються у зниженні інвестиційної привабливості країни, погіршенні ділового клімату, неефективному розподілі ресурсів. Інвестори уникають країн з нестабільними політичними системами та високим рівнем корупції, які часто супроводжують фальсифікації на виборах. Влада, що утримується через фальсифікації, схильна до корупції та клієнтелізму, розподіляючи економічні ресурси не за принципами ефективності, а за принципами політичної лояльності. Це призводить до неефективного використання ресурсів, розвитку монополій, обмеження конкуренції, що негативно впливає на економічний розвиток.

Втрата міжнародного авторитету та ізоляція є серйозними наслідками для країн, де відбуваються системні фальсифікації на виборах. Демократичні країни та міжнародні організації критично ставляться до таких порушень, що може призводити до дипломатичної ізоляції, економічних санкцій, виключення з міжнародних організацій. Країни з низьким рівнем електоральної демократії мають менше можливостей для участі в міжнародних економічних, політичних, культурних процесах, що негативно впливає на їхній розвиток та добробут громадян.

Порушення принципу політичної відповідальності є суттєвим наслідком фальсифікацій. Демократичні вибори є механізмом забезпечення відповідальності влади перед громадянами - через вибори виборці можуть відсторонити від влади тих, хто не виправдав їхніх очікувань. Коли цей механізм не працює через фальсифікації, влада стає безвідповідальною. Вона не залежить від оцінки виборцями її діяльності, що призводить до погіршення якості управління, ігнорування інтересів громадян, зловживань.

Деградація політичної еліти є довгостроковим наслідком фальсифікацій. Демократичні вибори забезпечують конкуренцію між політичними лідерами та ідеями, стимулюють оновлення політичної еліти. Фальсифікації руйнують цей механізм, що призводить до закриття політичної еліти, її відтворення не на основі компетентності та підтримки виборців, а на основі лояльності та зв'язків. Це зумовлює зниження якості політичного керівництва, домінування в політиці непрофесійних, корумпованих, авторитарних лідерів.

Руйнування правової системи є наслідком фальсифікацій, який має широкі системні впливи. Фальсифікації на виборах є порушенням закону, і коли вони не отримують адекватної правової оцінки та реакції, це підриває принцип верховенства права. Якщо можна безкарно порушувати виборче законодавство, то виникає питання, чому слід дотримуватися інших законів. Це створює атмосферу правового нігілізму, коли закони сприймаються не як обов'язкові правила для всіх, а як інструмент влади, який можна застосовувати

вибірково. В результаті, руйнується правова держава як фундаментальний принцип демократичного устрою.

Отже, фальсифікації результатів виборів мають серйозні наслідки для демократії та суспільної довіри. Вони підривають легітимність влади, порушують принципи справедливості і рівності, а також призводять до ерозії довіри до політичних інститутів. Фальсифікації також мають негативний вплив на політичну стабільність і розвиток суспільства, сприяючи виникненню конфліктів, економічних труднощів і міжнародної ізоляції. Для того щоб запобігти цим наслідкам, необхідно впроваджувати ефективні механізми протидії фальсифікаціям, такі як посилення контролю за виборчим процесом, забезпечення прозорості та залучення міжнародних спостерігачів.

Висновки до 1 розділу

У першому розділі дослідження було розглянуто ключові аспекти виборів як інституту демократії, їх роль у суспільстві, а також види та наслідки фальсифікацій результатів виборів. Вибори є основним механізмом реалізації народовладдя, який забезпечує легітимність влади, представництво інтересів різних соціальних груп та контроль за діяльністю державних інститутів. Вони сприяють формуванню політичної культури, розвитку громадянського суспільства та забезпеченню стабільності політичної системи.

Проте фальсифікації результатів виборів становлять серйозну загрозу для демократії. Вони можуть здійснюватися на різних етапах виборчого процесу, включаючи підготовчий етап, голосування та підрахунок голосів. До основних методів фальсифікацій належать маніпуляції з виборчими списками, підкуп виборців, «каруселі», вкиди бюлетенів, тиск на виборців та маніпуляції з протоколами. Ці дії спотворюють волю народу, підривають довіру до політичних інститутів і призводять до нелегітимності влади.

Наслідки фальсифікацій для демократії та суспільної довіри є глибокими і довготривалими. Вони включають втрату легітимності влади, зниження рівня довіри до політичних інститутів, політичну апатію, радикалізацію опозиції,

посилення авторитарних тенденцій, соціальну поляризацію та економічну стагнацію. Фальсифікації також негативно впливають на міжнародний імідж країни, що може призводити до ізоляції та санкцій.

Таким чином, фальсифікації результатів виборів є серйозною перешкодою для розвитку демократії та стабільності суспільства. Для протидії цьому явищу необхідний комплекс заходів, включаючи вдосконалення виборчого законодавства, забезпечення прозорості виборчого процесу, підвищення відповідальності за порушення та активне залучення громадських та міжнародних спостерігачів. Лише за таких умов вибори можуть залишатися ефективним механізмом реалізації народовладдя та забезпечення стабільності демократичного суспільства.

РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЯМ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ

2.1. Міжнародні стандарти організації виборів (ОБСЄ, ООН, ЄС)

Міжнародні організації, такі як ОБСЄ, ООН та ЄС, розробили комплексні стандарти для забезпечення демократичних, вільних та справедливих виборів. Ці стандарти ґрунтуються на фундаментальних принципах міжнародного виборчого права та демократичних процесів.

Таблиця 2.1 - Ключові міжнародні стандарти виборчого процесу

Стандарти	Характеристика	Джерело
Загальне виборче право	Право голосу для всіх повнолітніх громадян без дискримінації	ОБСЄ, ООН
Вільні та справедливі вибори	Відсутність примусу, залякування та маніпуляцій	ЄС, ОБСЄ
Таємне голосування	Конфіденційність волевиявлення виборців	ООН, ОБСЄ
Рівність кандидатів	Рівні умови для всіх учасників виборчого процесу	ЄС, ОБСЄ
Незалежність виборчих комісій	Неупередженість та прозорість виборчих органів	ООН, ОБСЄ

Джерело [12]

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) розробила детальні критерії для демократичних виборів:

- забезпечення вільного волевиявлення виборців;
- гарантування рівного доступу до виборчого процесу;
- прозорість підрахунку голосів;
- недопущення адміністративного тиску;
- забезпечення можливості незалежного спостереження.

Організація Об'єднаних Націй визначає наступні ключові принципи, табл.2.2.

Таблиця 2.2 - Принципи виборчих стандартів ООН

Принципи	Характеристика
Універсальність	Право голосу для всіх дієздатних громадян
Рівність	Однакова вага голосу кожного виборця
Демократичність	Вільне волевиявлення народу
Періодичність	Регулярні вибори через встановлені проміжки часу
Прозорість	Відкритість та прозорість виборчого процесу

Європейський Союз додатково посилює міжнародні стандарти:

- захист виборчих прав меншин;
- забезпечення гендерної рівності в політичному представництві;
- моніторинг виборчого процесу міжнародними спостерігачами;
- впровадження сучасних технологій для підвищення прозорості;
- захист персональних даних виборців.

Міжнародні стандарти організації виборів є комплексною системою, спрямованою на забезпечення демократичності, прозорості та справедливості виборчих процесів. Їх дотримання є критично важливим для розвитку демократичних інститутів та захисту прав громадян.

2.2. Приклади успішних механізмів протидії фальсифікаціям у країнах Європи та Північної Америки

Забезпечення чесності та прозорості виборчого процесу є ключовим пріоритетом демократичних держав. Країни Європи та Північної Америки розробили складні багаторівневі системи захисту виборів від маніпуляцій та фальсифікацій, табл.2.3.

Таблиця 2.3 - Порівняльна характеристика підходів до протидії виборчим фальсифікаціям

Країна	Ключові механізми	Технологічні рішення	Юридичний захист
Німеччина	Мінімізація дострокового голосування	Електронні системи перевірки	Кримінальна відповідальність до 5 років
Канада	Біометрична ідентифікація	Централізована база виборців	Штрафи та адміністративна відповідальність
Естонія	Криптографічний захист	Електронне голосування	Багаторівневий контроль
США	Федеральний нагляд	Відеоспостереження	Федеральні санкції
Швейцарія	Децентралізований контроль	Місцеві системи перевірки	Публічне оскарження результатів

Німецька модель протидії фальсифікаціям включає комплексний підхід:

1. Організаційні механізми:

- обов'язкова присутність представників усіх партій під час підрахунку голосів;

- паралельний ручний та електронний підрахунок голосів;
 - негайне оприлюднення протоколів на кожній дільниці.
2. Технологічні рішення:
- електронні системи реєстрації виборців;
 - криптографічний захист виборчих даних;
 - багаторівнева система перевірки особистості.
3. Юридичний захист:
- суворі покарання за виборчі маніпуляції;
 - кримінальна відповідальність до 5 років позбавлення волі;
 - миттєве анулювання результатів при виявленні порушень.

Таблиця 2.4 - Механізми виявлення та попередження фальсифікацій

Тип механізму	Опис	Ефективність
Превентивні	Попередня перевірка виборців	Висока
Технологічні	Електронні системи контролю	Середня-висока
Юридичні	Кримінальна відповідальність	Висока
Громадські	Незалежне спостереження	Середня

Джерело [13]

Канадська система характеризується комплексним підходом:

1. Біометрична ідентифікація:
- багаторівнева перевірка особистості;
 - використання сучасних технологій розпізнавання;
 - централізована база даних виборців.
2. Технологічні рішення:
- електронні системи реєстрації;
 - автоматизована перехресна перевірка даних;
 - системи відеоспостереження на дільницях.
3. Організаційні механізми:
- незалежна виборча комісія;
 - прозорий процес реєстрації кандидатів;
 - публічне оприлюднення проміжних результатів.

Естонська модель є унікальним прикладом впровадження цифрових технологій:

1. Криптографічний захист:
 - багатофакторна електронна аутентифікація;
 - шифрування виборчих даних;
 - можливість перевірки та зміни електронного голосу.
2. Технологічні інновації:
 - повністю електронна система голосування;
 - резервне копіювання результатів;
 - прозорі алгоритми підрахунку голосів.
3. Юридичні гарантії:
 - законодавче регулювання електронного голосування;
 - чіткі правила використання цифрових технологій
 - відповідальність за кібербезпеку.

Таблиця 2.5 - Порівняння традиційних та електронних систем голосування

Критерій	Традиційне голосування	Електронне голосування
Швидкість підрахунку	Повільна	Миттєва
Ризик маніпуляцій	Високий	Низький
Доступність	Обмежена	Висока
Вартість	Низька	Висока
Прозорість	Середня	Висока

Швейцарська модель базується на принципах локальної демократії:

1. Місцеве самоврядування:
 - голосування на рівні громад;
 - мінімальне втручання центральної влади;
 - висока активність громадян.
2. Механізми протидії фальсифікаціям:
 - відкриті списки виборців;
 - публічний підрахунок голосів;
 - тимчасове зберігання бюлетенів;
 - право на громадський контроль.

Американська система включає потужні інституційні механізми:

1. Федеральний нагляд:
 - федеральна виборча комісія;
 - незалежні спостерігачі від партій;
 - система міжвідомчого контролю.
2. Технологічні рішення:
 - відеоспостереження на ділянках;
 - електронні системи перевірки;
 - централізована база виборців.
3. Юридичний захист:
 - суворі федеральні санкції;
 - кримінальна відповідальність;
 - механізми оскарження результатів.

Отже, ефективна протидія виборчим фальсифікаціям вимагає комплексного підходу, який включає:

- сучасні технологічні рішення;
- чітке законодавче регулювання;
- активне громадянське суспільство;
- незалежний багаторівневий контроль.

Кожна країна розробляє унікальну систему, адаптовану до місцевих умов, але загальні принципи залишаються незмінними: прозорість, чесність та демократичність виборчого процесу.

2.3. Досвід країн, що розвиваються, у боротьбі з виборчими фальсифікаціями

Виборчі фальсифікації залишаються серйозною проблемою для багатьох країн, що розвиваються. Протягом останніх десятиліть різні держави впровадили інноваційні підходи для протидії цьому явищу, демонструючи як успіхи, так і виклики на шляху забезпечення чесних виборів.

Електронне голосування

Індія впровадила електронні виборчі машини (EVM) з 2004 року. Індійські EVM - автономні пристрої, не підключені до інтернету, що знижує ризик хакерських атак. Впровадження EVM значно зменшило кількість фальсифікацій, пов'язаних з підміною бюлетенів та маніпуляціями при підрахунку голосів.

Бразилія до 2000 року повністю перейшла на електронне голосування з біометричною ідентифікацією виборців, що практично виключає можливість голосування за іншу особу. Система генерує паперову копію голосу для можливого аудиту.

Філіппіни у 2010 році впровадили систему оптичного сканування бюлетенів, що поєднує переваги паперового та електронного голосування. Ця система значно прискорила процес підведення підсумків виборів.

Гана успішно впровадила біометричну реєстрацію виборців перед виборами 2012 року, що дозволило створити точніший реєстр та зменшити випадки багаторазового голосування.

Нігерія використала технологію біометричної верифікації під час виборів 2015 року, що значно знизило рівень фальсифікацій, пов'язаних з ідентифікацією виборців.

Таблиця 2.6 - Технологічні рішення у протидії виборчим фальсифікаціям

Країна	Технологічне рішення	Рік	Основні результати	Виклики
Індія	Електронні виборчі машини	2004	Зменшення фальсифікацій при підрахунку; Прискорення підведення підсумків	Можливість хакерських атак; Технічні збої в сільській місцевості
Бразилія	Електронні урни з біометрією	2000	Зменшення голосування за іншу особу; Швидке підведення підсумків	Висока вартість; Складнощі обслуговування у віддалених регіонах
Філіппіни	Оптичне сканування бюлетенів	2010	Прискорення підрахунку; Збереження паперового сліду	Технічні збої сканерів; Помилки при заповненні бюлетенів
Гана	Біометрична верифікація	2012	Точніший реєстр виборців; Зниження багаторазового голосування	Технічні проблеми; Залежність від електропостачання

Продовження таблиці 2.6

Нігерія	Біометричні карти виборців	2015	Зниження фальсифікацій з ідентичністю; Покращення міжнародного іміджу	Проблеми з пристроями у віддалених регіонах
---------	----------------------------	------	---	---

Джерело [14]

Впровадження технологічних рішень у виборчий процес країн, що розвиваються, демонструє неоднозначні результати. З одного боку, такі технології як електронне голосування та біометрична ідентифікація дозволяють ефективно протидіяти певним типам фальсифікацій, зокрема, вкиданню бюлетенів, маніпуляціям при підрахунку голосів та багаторазовому голосуванню.

З іншого боку, технологічні рішення створюють нові виклики. Висока вартість впровадження та обслуговування систем електронного голосування може бути проблематичною для країн з обмеженими ресурсами. Залежність від електропостачання та телекомунікаційної інфраструктури створює додаткові ризики, особливо у віддалених та сільських районах. Також існує проблема цифрової нерівності - не всі категорії виборців однаково комфортно взаємодіють з новими технологіями.

Досвід різних країн показує, що успішне впровадження технологічних рішень вимагає комплексного підходу: якісної підготовки персоналу виборчих дільниць, просвітницької роботи серед виборців, створення надійних систем резервного копіювання даних та аудиту результатів, а також поступового впровадження інновацій з урахуванням місцевих умов та потреб.

Незалежні виборчі органи

Мексика створила незалежний Національний виборчий інститут (INE), що забезпечує професійну та неупереджену організацію виборів. Це сприяло переходу від системи з домінуючою партією до конкурентної демократії.

Південна Африка після закінчення апартеїду створила незалежну виборчу комісію з конституційним статусом, що гарантує її незалежність від уряду.

Індонезія після падіння режиму Сухарто реформувала виборчу систему, створивши незалежну Загальну виборчу комісію (KPU) з представництвом на всіх адміністративних рівнях.

Законодавчі зміни

Румунія після вступу до ЄС значно посилила антикорупційне законодавство, створивши Національний антикорупційний директорат з повноваженнями розслідувати виборчі злочини.

Південна Корея розробила комплексне законодавство для боротьби з різними формами виборчих порушень, включаючи суворе регулювання фінансування кампаній.

Таблиця 2.7 - Інституційні та законодавчі реформи

Країна	Тип реформи	Рік	Основні особливості	Результати
Мексика	Незалежний виборчий інститут	1996	Професійний орган; Фінансова автономія	Перехід до конкурентної демократії
Південна Африка	Незалежна виборча комісія	1994	Конституційні гарантії незалежності	Успішний перехід від апартеїду
Індонезія	Реформа виборчої комісії	2004	Децентралізована структура	Успішний перехід від авторитаризму
Румунія	Антикорупційне законодавство	2007	Створення спеціалізованого органу	Зменшення підкупу виборців
Південна Корея	Система запобігання порушенням	2000	Регулювання фінансування; Спеціалізована прокуратура	Зниження впливу грошей на вибори

Досвід країн, що розвиваються, свідчить, що інституційні та законодавчі реформи є фундаментально важливими для забезпечення чесних виборів. Створення незалежних виборчих органів з чітким мандатом та достатніми ресурсами дозволяє підвищити довіру громадян до виборчого процесу та зменшити можливості для політичного втручання.

Ключовими аспектами успішних інституційних реформ є прозорий механізм призначення членів виборчих комісій, їх фінансова автономія від виконавчої влади та політична незалежність. Досвід Мексики, Південної Африки та Індонезії показує, що такі реформи часто відбуваються під час переходу від авторитарних режимів до демократії і стають важливою частиною демократичного транзиту.

Законодавчі зміни, зокрема посилення відповідальності за виборчі порушення та запровадження механізмів контролю за фінансуванням політичних кампаній, також відіграють значну роль. Досвід Румунії та Південної Кореї демонструє, що ефективне антикорупційне законодавство може значно зменшити можливості для підкупу виборців та інших форм виборчих порушень.

Важливо відзначити, що інституційні та законодавчі реформи мають супроводжуватися відповідними змінами в політичній культурі та підвищенням правової свідомості громадян. Без широкої суспільної підтримки та розуміння важливості демократичних норм навіть найдосконаліше законодавство може залишитися лише формальністю.

Моніторинг та спостереження за виборами

Громадський моніторинг

Філіппіни мають давню традицію громадського спостереження через Національний рух за вільні вибори (NAMFREL), який мобілізує тисячі волонтерів для моніторингу всіх етапів виборчого процесу.

Індонезія впровадила інноваційну систему громадського моніторингу через онлайн-платформу «Kawal Pemilu», на якій волонтери завантажують фотографії протоколів з виборчих дільниць.

Міжнародне спостереження

Ліберія після громадянської війни запросила міжнародних спостерігачів для моніторингу виборів 2005 року, що сприяло мирному переходу до демократії.

Малаві продемонструвало, як міжнародне спостереження може взаємодіяти з національними інституціями. Після виявлення серйозних порушень, підтверджених спостерігачами, Конституційний суд скасував результати виборів 2019 року.

Таблиця 2.8 - Ефективність різних методів боротьби з фальсифікаціями

Метод боротьби	Переваги	Недоліки	Країни успішного застосування
Електронне голосування	Швидкий підрахунок; Зменшення маніпуляцій з бюлетенями	Висока вартість; Ризики кібератак	Бразилія, Індія, Естонія
Біометрична ідентифікація	Запобігання багаторазовому голосуванню; Точніші списки виборців	Технічні проблеми; Залежність від інфраструктури	Гана, Нігерія, Кенія
Незалежні виборчі органи	Підвищення довіри; Професіоналізація процесу	Потреба в політичній волі; Ризик формального підходу	Мексика, Південна Африка, Індонезія
Громадський моніторинг	Економічна ефективність; Підвищення прозорості	Обмежені повноваження спостерігачів	Філіппіни, Індонезія, Грузія
Міжнародне спостереження	Передача найкращих практик; Зовнішній тиск	Обмежена тривалість місій; Залежність від запрошення	Ліберія, Косово, Малаві

Джерело [15]

Досвід країн, що розвиваються, свідчить про особливу роль моніторингу виборів у забезпеченні їх чесності та прозорості. Залучення громадянського суспільства до спостереження за виборчим процесом підвищує рівень довіри громадян та сприяє своєчасному виявленню порушень. Успішні приклади Філіппін та Індонезії демонструють, як громадські організації можуть ефективно доповнювати офіційні механізми контролю виборчого процесу.

Міжнародне спостереження залишається важливим інструментом забезпечення демократичних стандартів, особливо в країнах, які переживають політичні трансформації або постконфліктне відновлення. Досвід Ліберії та Малаві показує, що присутність міжнародних спостерігачів може значно підвищити легітимність виборів в очах громадян та міжнародної спільноти.

2.4. Роль міжнародних спостерігачів та організацій у забезпеченні чесних виборів

Міжнародні спостерігачі та організації відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та легітимності виборчих процесів у всьому світі. Їхня

діяльність спрямована на зміцнення демократичних інститутів та захист виборчих прав громадян.

Міжнародне спостереження за виборами здійснюється різними організаціями, включаючи ОБСЄ/БДПЛ, Європейський Союз, Раду Європи, ООН, Організацію американських держав, Африканський союз та інші регіональні та міжнародні структури. Ці організації надсилають групи спостерігачів для моніторингу всіх етапів виборчого процесу.

Основні функції міжнародних спостерігачів включають оцінку виборчого законодавства, моніторинг передвиборчої кампанії, спостереження за голосуванням та підрахунком голосів, а також оцінку післявиборчого процесу. Вони збирають інформацію про можливі порушення, аналізують відповідність виборчого процесу міжнародним стандартам та національному законодавству.

Міжнародні організації також забезпечують технічну підтримку та консультації щодо вдосконалення виборчих систем. Вони допомагають країнам розробляти виборче законодавство, створювати ефективні виборчі комісії, впроваджувати сучасні технології для реєстрації виборців та підрахунку голосів.

Присутність міжнародних спостерігачів має превентивний ефект, зменшуючи ймовірність фальсифікацій та інших порушень. Знаючи, що за виборчим процесом спостерігають незалежні експерти, учасники виборів більш схильні дотримуватися законодавства та виборчих процедур.

Після завершення виборів міжнародні спостерігачі публікують звіти з оцінкою виборчого процесу та рекомендаціями щодо його вдосконалення. Ці звіти мають вагомий вплив на міжнародне визнання результатів виборів та можуть стати основою для санкцій або інших заходів у випадку серйозних порушень.

Однак роль міжнародних спостерігачів має певні обмеження. Вони не можуть втручатися у виборчий процес або скасовувати результати виборів.

Їхня діяльність обмежується спостереженням, аналізом та наданням рекомендацій.

Ефективність міжнародного спостереження також залежить від співпраці з національними органами влади. У деяких випадках країни можуть обмежувати доступ спостерігачів до виборчих дільниць або інформації, що знижує ефективність моніторингу.

Незважаючи на це, міжнародне спостереження залишається важливим інструментом забезпечення чесних та демократичних виборів. Воно сприяє підвищенню довіри громадян до виборчого процесу, зміцненню демократичних інститутів та захисту виборчих прав.

Для підвищення ефективності міжнародного спостереження необхідна координація зусиль різних організацій, розробка єдиних стандартів оцінки виборів, навчання спостерігачів та розширення можливостей для моніторингу всіх етапів виборчого процесу. Важливо також забезпечити імплементацію рекомендацій міжнародних спостерігачів для вдосконалення виборчих систем та процедур.

Висновки до 2 розділу

Другий розділ присвячений аналізу міжнародних стандартів виборчого процесу та практичних механізмів протидії фальсифікаціям. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

Міжнародні організації, зокрема ОБСЄ, ООН та ЄС, розробили комплексну систему стандартів для забезпечення демократичних виборів, які ґрунтуються на принципах загального виборчого права, рівності, таємного голосування, періодичності та прозорості. Ці стандарти формують основу для оцінки виборчих процесів та розробки національних виборчих систем.

Країни Європи та Північної Америки демонструють різноманітні підходи до забезпечення чесності виборів. Німецька модель зосереджена на організаційних механізмах та юридичному захисті, канадська система характеризується біометричною ідентифікацією, естонська модель базується

на криптографічному захисті, швейцарська - на локальній демократії, а американська - на федеральному нагляді. Ці різні підходи підтверджують необхідність комплексної стратегії протидії фальсифікаціям.

Досвід країн, що розвиваються, демонструє прогрес у впровадженні технологічних рішень для забезпечення чесних виборів. Електронне голосування в Індії та Бразилії, біометрична ідентифікація в Гані та Нігерії показують ефективність цих інструментів, але також виявляють виклики, пов'язані з їх впровадженням: високу вартість, залежність від інфраструктури та проблеми цифрової нерівності.

Інституційні та законодавчі реформи, зокрема створення незалежних виборчих органів у Мексиці, Південній Африці та Індонезії, а також посилення антикорупційного законодавства в Румунії та Південній Кореї, є фундаментально важливими для забезпечення чесних виборів, особливо під час демократичного транзиту.

Громадський моніторинг та міжнародне спостереження відіграють критично важливу роль у забезпеченні прозорості виборчого процесу. Успішні приклади Філіппін, Індонезії, Ліберії та Малаві демонструють, як залучення громадянського суспільства та міжнародних спостерігачів підвищує довіру до виборів та сприяє виявленню порушень.

Міжнародні спостерігачі виконують комплексну функцію, що включає оцінку законодавства, моніторинг всіх етапів виборчого процесу, технічну підтримку та надання рекомендацій. Їхня присутність має превентивний ефект, зменшуючи ймовірність порушень, але ефективність їхньої роботи залежить від співпраці з національними органами влади.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективна протидія виборчим фальсифікаціям потребує комплексного підходу, який поєднує технологічні рішення, інституційні реформи, законодавчий захист, громадський моніторинг та міжнародне спостереження. Кожна країна розробляє унікальну систему, адаптовану до своїх умов, але загальні принципи залишаються незмінними: прозорість, чесність та демократичність виборчого процесу.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЯМ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ

3.1. Історичний аналіз виборчих процесів в Україні та проблеми фальсифікацій

Виборчі процеси в Україні пройшли складний шлях еволюції з моменту здобуття незалежності у 1991 році. Демократичні вибори стали ключовим механізмом формування влади, проте питання їхньої прозорості та чесності неодноразово ставало предметом внутрішніх та міжнародних дискусій.

Становлення виборчої системи України можна розділити на кілька ключових періодів, кожен з яких характеризувався власними особливостями та проблемами, табл.3.1.

Таблиця 3.1 - Етапи розвитку виборчої системи України

Етап	Характеристика
Ранній пострадянський період (1991-1998)	Перші вибори незалежної України відбувалися в умовах відсутності розвинутого виборчого законодавства та досвіду проведення демократичних виборів. Президентські вибори 1991 року, на яких переміг Леонід Кравчук, проходили за мажоритарною системою та вважаються відносно вільними, хоча й не позбавленими недоліків. Парламентські вибори 1994 року продемонстрували недосконалість виборчого законодавства, що проявилось в нерівномірності представництва різних регіонів та політичних сил.
Період формування конкуренції (1998-2004)	Парламентські вибори 1998 року вперше проходили за змішаною системою (50% за пропорційною, 50% за мажоритарною). В цей період виборчий процес характеризувався зростанням адміністративного тиску, особливо під час президентських виборів 1999 року та парламентських виборів 2002 року. Посилення впливу олігархічних груп на політичний процес призвело до поширення таких форм маніпуляцій як «використання адміністративного ресурсу», підкуп виборців та контроль медіа-простору.
Помаранчева революція та її наслідки (2004-2010)	Президентські вибори 2004 року стали переломним моментом в історії української демократії. Масштабні фальсифікації під час другого туру голосування призвели до масових протестів, відомих як Помаранчева революція. Результатом цих подій стало повторне проведення другого туру виборів та перемога Віктора Ющенка. Цей період характеризувався спробами реформування виборчого законодавства та посиленням громадського контролю за виборчими процесами.
Період регресу та централізації	Після перемоги Віктора Януковича на президентських виборах 2010 року спостерігалось посилення централізації влади та погіршення якості виборчих процесів. Парламентські вибори 2012 року

Продовження таблиці 3.1

влади (2010-2014)	характеризувалися використанням адміністративного ресурсу, підкупом виборців та маніпуляціями з виборчими списками.
Пост-Майданний період (2014-2019)	Позачергові президентські та парламентські вибори 2014 року, що відбувалися після Революції Гідності, демонстрували значне підвищення прозорості та демократичності. Тим не менш, анексія Криму та конфлікт на Сході України створили нові виклики для виборчого процесу.
Сучасний період (2019-сьогодення)	Президентські та парламентські вибори 2019 року характеризувалися відносно високим рівнем прозорості та конкурентності, хоча проблеми з фінансуванням кампаній та використанням медіа-ресурсів залишалися актуальними.

Аналіз історії виборчих процесів в Україні дозволяє виділити кілька основних типів порушень та маніпуляцій, табл.3.2.

Таблиця 3.2 - Типові порушення та фальсифікації на виборах в Україні

Тип порушення	Характеристика	Історичні приклади
Вкидання бюлетенів	Незаконне додавання заповнених бюлетенів до скриньок для голосування	Президентські вибори 2004 року, окремі випадки на виборах 1998, 2002, 2012 років
Карусель	Винесення чистого бюлетеня, який заповнюється поза межами дільниці і передається наступному учаснику схеми	Парламентські вибори 2012 року, місцеві вибори різних років
Підміна протоколів	Зміна результатів голосування шляхом фальсифікації підсумкових документів	Президентські вибори 2004 року (масштабні випадки в східних регіонах)
Адміністративний ресурс	Використання державного апарату для впливу на виборців та перебіг голосування	Вибори 1999, 2002, 2004, 2010, 2012 років
Підкуп виборців	Надання матеріальних благ виборцям в обмін на голосування за певного кандидата	Поширена практика на мажоритарних округах (особливо 2012, 2014, 2019)
Маніпуляції зі списками	Включення «мертвих душ» до списків або перешкоджання реєстрації виборців	Вибори 1998, 2002, 2004, 2012 років
Інформаційні маніпуляції	Нерівний доступ до медіа, поширення недостовірної інформації	Вибори 1999, 2002, 2004, 2010, 2019 років

За роки незалежності в Україні було розроблено та впроваджено низку механізмів, спрямованих на забезпечення прозорості виборчого процесу, табл.3.3.

Таблиця 3.3 - Еволюція методів протидії фальсифікаціям

Метод протидії	Рік впровадження	Ефективність
Прозорі урни для голосування	2004	Середня - знижує ризик вкидання, але не вирішує проблему повністю

Продовження таблиці 3.3

Відеоспостереження на дільницях	2012	Середня - залежить від технічної реалізації та доступу до записів
Електронний реєстр виборців	2009	Висока - суттєво знизила можливості маніпуляцій зі списками
Громадське спостереження	2004	Висока - особливо при залученні міжнародних спостерігачів
Паралельний підрахунок голосів	2004	Висока - дозволяє виявляти розбіжності з офіційними результатами
Криміналізація порушень виборчого законодавства	2001	Середня - залежить від ефективності правоохоронної системи
Електронна система «Вибори»	1998	Висока - прискорює обробку результатів та знижує ризик маніпуляцій

Джерело [16]

Історія виборів в Україні демонструє суттєві регіональні відмінності як у політичних уподобаннях, так і в характері порушень, табл.3.4.

Таблиця 3.4 - Регіональні особливості виборчих процесів

Регіон	Основні особливості	Типові порушення
Західна Україна	Традиційно вища явка, стабільна підтримка національно-демократичних сил	Порівняно нижчий рівень грубих порушень, окремі випадки підкупу на мажоритарних округах
Центральна Україна	Найбільш конкурентне середовище, змінні політичні преференції	Помірний рівень порушень, використання адмінресурсу, випадки підкупу
Східна Україна	Історично сильні позиції «лівих» та проросійських партій до 2014 року	Високий рівень використання адмінресурсу, підміна протоколів, організований підвіз виборців
Південна Україна	Змінні політичні преференції з ухилом до підтримки «партій влади»	Вищий рівень використання адмінресурсу, «каруселі», підкуп виборців
Крим (до 2014)	Домінування проросійських політичних сил	Масштабне використання адмінресурсу, маніпуляції з результатами

Історія виборчих процесів в Україні демонструє поступове, хоча й нелінійне, вдосконалення виборчих практик та посилення протидії фальсифікаціям. Основні тенденції включають:

1. зростання ролі громадянського суспільства у забезпеченні прозорості виборів;
2. підвищення технологічності виборчого процесу та впровадження електронних систем;

3. поступове вдосконалення законодавства та практик протидії порушенням;
4. зниження впливу регіональних політичних монополій після 2014 року.

Подальший розвиток виборчої системи України потребує комплексного підходу, що включатиме як технологічні інновації (можливе впровадження електронного голосування), так і системні реформи політичної культури та правозастосування.

3.2. Правові засади організації виборів в Україні

Виборча система України ґрунтується на конституційних принципах та регулюється комплексом законодавчих актів.

Конституція України визначає основні принципи виборчого права: загальне, рівне і пряме виборче право, таємне голосування. Вона гарантує право громадян обирати та бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування.

Виборчий кодекс України, прийнятий у 2019 році, є основним документом, що регулює всі типи виборів. Також важливими є Закон України «Про Центральну виборчу комісію» та Закон України «Про Державний реєстр виборців».

Основні принципи виборчого процесу включають законність та заборону незаконного втручання, політичний плюралізм та багатопартійність, публічність і відкритість, свободу передвиборчої агітації, рівність можливостей для всіх кандидатів та партій.

Таблиця 3.5 - Етапи виборчого процесу

Етап	Зміст	Приблизні терміни
Призначення виборів	Формальне рішення уповноваженого органу	За 90-100 днів до дня голосування
Утворення виборчих округів та дільниць	Визначення територій для організації голосування	За 50-60 днів до виборів
Формування виборчих комісій	Створення органів адміністрування виборів	За 40-45 днів до виборів
Реєстрація кандидатів/партій	Офіційне внесення до бюлетенів	За 30-40 днів до виборів

Продовження таблиці 3.5

Передвиборча агітація	Інформаційна кампанія суб'єктів виборчого процесу	Починається після реєстрації і завершується за 24 години до голосування
Голосування та підрахунок голосів	Безпосереднє волевиявлення громадян	День голосування та наступна доба
Встановлення результатів	Офіційне визначення переможців	10-15 днів після дня голосування

Контроль за проведенням виборів здійснюється як державними органами (ЦВК, правоохоронні органи), так і громадськими організаціями та міжнародними спостерігачами, що забезпечує дотримання демократичних стандартів та принципів виборчого права.

3.3. Механізми запобігання фальсифікаціям: електронне голосування, відеоспостереження, відкриті бази даних

В умовах розвитку демократичних інституцій особливого значення набувають механізми запобігання фальсифікаціям на виборах, які забезпечують прозорість та довіру до виборчого процесу. Розглянемо три ключові напрямки: електронне голосування, відеоспостереження та використання відкритих баз даних, рис.3.1.

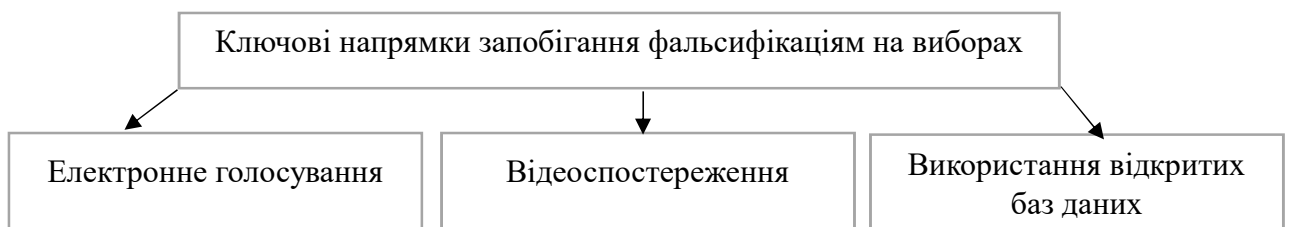

Рис.3.1 - Ключові напрямки запобігання фальсифікаціям на виборах [17]

Електронне голосування як механізм запобігання фальсифікаціям впроваджується у багатьох країнах світу. Цей метод передбачає використання електронних систем для здійснення волевиявлення громадян. Україна також розглядає можливості поступового впровадження систем електронного голосування. Головними перевагами є автоматизація підрахунку голосів, що мінімізує людський фактор, швидкість отримання результатів та зручність для виборців. Проте існують також виклики, зокрема забезпечення надійного захисту від кібератак, необхідність сертифікації обладнання та програмного

забезпечення, а також потреба у навчанні як виборців, так і членів виборчих комісій. Досвід Естонії, Швейцарії та інших країн демонструє, що при належному впровадженні електронне голосування може значно зменшити ризики фальсифікацій.

Відеоспостереження є ще одним ефективним механізмом забезпечення прозорості виборів. В Україні система відеоспостереження частково впроваджувалась на президентських та парламентських виборах. Цей інструмент передбачає встановлення камер на виборчих дільницях для фіксації процесу голосування та підрахунку голосів. Відеозаписи зберігаються на захищених серверах і доступні для перегляду уповноваженими особами у випадку оскарження результатів. Основними перевагами є запобігання прямим порушенням під час голосування та підрахунку, можливість об'єктивного розгляду скарг, а також психологічний стримуючий фактор для потенційних порушників. Виклики включають технічні аспекти забезпечення безперебійної роботи обладнання, захист персональних даних виборців та значні фінансові витрати на впровадження системи.

Відкриті бази даних забезпечують доступ громадськості до важливої інформації про виборчий процес. В українському контексті це реалізується через публікацію реєстру виборців (з обмеженнями для захисту персональних даних), відомостей про кандидатів, партії, результати голосування на рівні дільниць. Ці дані розміщуються на офіційних веб-сайтах Центральної виборчої комісії та територіальних виборчих комісій. Відкритість даних дозволяє громадським організаціям, журналістам та звичайним громадянам здійснювати незалежний аналіз та виявляти потенційні аномалії у результатах. Перевагами є підвищення довіри до виборчого процесу, можливість громадського контролю та створення додаткових аналітичних інструментів для виявлення порушень. Серед викликів - необхідність балансування між відкритістю та захистом персональних даних, а також забезпечення точності та актуальності інформації.

Таблиця 3.6 - Порівняння механізмів запобігання фальсифікаціям на виборах

Механізм	Переваги	Недоліки	Стан впровадження в Україні
Електронне голосування	Автоматизація підрахунку, швидкість, зручність для виборців	Вразливість до кібератак, висока вартість впровадження, потреба у навчанні	Пілотні проекти на окремих дільницях, законодавче регулювання розробляється
Відеоспостереження	Візуальний контроль, доказова база при оскарженні, стримуючий фактор	Технічні збої, проблеми конфіденційності, значні витрати	Застосовувалось на окремих виборах, не є системним механізмом
Відкриті бази даних	Прозорість, можливість аналізу, громадський контроль	Потенційні ризики для персональних даних, необхідність захисту від маніпуляцій	Реалізовано частково через систему оприлюднення даних ЦВК

Міжнародний досвід впровадження механізмів запобігання фальсифікаціям, зазначено в табл.3.7.

Таблиця 3.7 - Міжнародний досвід впровадження механізмів запобігання фальсифікаціям

Країна	Електронне голосування	Відеоспостереження	Відкриті бази даних
Естонія	Повноцінне інтернет-голосування з 2005 року	Обмежене застосування	Повна прозорість даних про явку та результати
США	Різні системи залежно від штату, переважно електронні термінали	Різний рівень впровадження у штатах	Детальні відкриті дані по округах та дільницях
Грузія	Пілотні проекти на окремих дільницях	Широке застосування з 2012 року	Поступове впровадження відкритих даних
Україна	Пілотні проекти в обмеженому масштабі	Часткове застосування на окремих виборах	Часткова відкритість даних через веб-ресурси ЦВК

Впровадження комплексних механізмів запобігання фальсифікаціям вимагає системного підходу, адаптації міжнародного досвіду до українських реалій та значних інвестицій у технічну інфраструктуру. Найбільш ефективним є поєднання різних механізмів, що створює багаторівневу систему захисту виборчого процесу від потенційних порушень. Важливим аспектом є

також навчання виборців, членів комісій та спостерігачів щодо використання цих механізмів та реагування на виявлені порушення. Подальший розвиток електронного голосування, системи відеоспостереження та відкритих баз даних має відбуватися з урахуванням балансу між технологічними можливостями, правовими обмеженнями та суспільними очікуваннями щодо прозорості виборчого процесу.

3.4. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у забезпеченні прозорості виборів

Громадянське суспільство та засоби масової інформації відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні прозорості виборчих процесів в Україні. Ці інститути виступають незалежними спостерігачами та комунікаторами, що сприяють формуванню довіри громадян до виборчих процедур та їх результатів.

Громадські організації в Україні активно долучаються до виборчого процесу на всіх його етапах. Вони здійснюють моніторинг дотримання виборчого законодавства, беруть участь у спостереженні за голосуванням та підрахунком голосів, проводять аналіз виборчих програм кандидатів та партій. Важливими гравцями у цій сфері є такі організації як Громадянська мережа «Опора», Комітет виборців України (КВУ) та інші. Їхня діяльність включає систематичний моніторинг виборчих кампаній, підготовку та координацію спостерігачів, фіксацію порушень, проведення екзит-полів та паралельного підрахунку голосів. Крім того, громадські організації проводять просвітницькі кампанії для виборців, організовують навчання для членів виборчих комісій та представників політичних партій.

Засоби масової інформації забезпечують інформаційний супровід виборчого процесу. Вони висвітлюють діяльність кандидатів та партій, інформують про правила голосування, повідомляють про перебіг виборчої кампанії та виявлені порушення. Особливого значення набуває журналістське розслідування потенційних зловживань у виборчому процесі, таких як

використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців, поширення дезінформації. Незалежні медіа створюють майданчики для дискусій між кандидатами, допомагають виборцям зробити усвідомлений вибір.

Таблиця 3.8 - Основні функції громадських організацій та ЗМІ у виборчому процесі

Етап виборчого процесу	Роль громадських організацій	Роль ЗМІ
Підготовка до виборів	Просвітницькі кампанії, навчання спостерігачів, моніторинг формування виборчих комісій	Інформування про правила голосування, дати та процедури, аналіз підготовки до виборів
Реєстрація кандидатів	Аналіз документів кандидатів, виявлення потенційних порушень	Висвітлення процесу реєстрації, інформування про кандидатів
Передвиборча агітація	Моніторинг використання адміністративного ресурсу, фінансування кампаній, підкупу виборців	Організація дебатів, інтерв'ю з кандидатами, викриття порушень у агітації
День голосування	Спостереження на дільницях, фіксація порушень, паралельний підрахунок голосів	Оперативне висвітлення процесу голосування, повідомлення про порушення
Підрахунок голосів	Спостереження за підрахунком, перевірка протоколів, аналіз результатів	Оперативне інформування про результати, аналіз підсумків виборів
Оскарження результатів	Правова підтримка у випадках виявлення порушень, аналіз судових рішень	Висвітлення процесу оскарження, аналіз судових справ

У сучасних умовах все більшу роль відіграють соціальні мережі та нові медіа, які забезпечують оперативність поширення інформації та дозволяють громадянам безпосередньо повідомляти про порушення. Водночас, виникають нові виклики, пов'язані з поширенням дезінформації та фейків, що потребує розвитку медіаграмотності населення та створення механізмів перевірки інформації.

Громадські організації застосовують різноманітні методи для забезпечення прозорості виборів. Особливо ефективним є розгортання мережі довгострокових спостерігачів, які працюють протягом усієї виборчої кампанії та фіксують системні порушення. У день голосування активізуються короткострокові спостерігачі, які охоплюють максимальну кількість виборчих

дільниць. Важливим інструментом є паралельний підрахунок голосів, що дозволяє оперативно виявляти розбіжності з офіційними результатами.

Таблиця 3.9 - Основні методи роботи громадських організацій під час виборчого процесу

Метод	Характеристика	Приклади
Довгострокове спостереження	Систематичний моніторинг виборчого процесу з початку кампанії до підбиття підсумків	Мережа регіональних спостерігачів «Опори», моніторингові місії КВУ
Короткострокове спостереження	Масове залучення спостерігачів у день голосування	Спостереження на виборчих дільницях, мобільні групи
Паралельний підрахунок голосів	Незалежний підрахунок результатів голосування на основі репрезентативної вибірки дільниць	Екзит-поли, швидкі результати, перевірка офіційних даних
Громадська експертиза	Аналіз законодавства, виборчих процедур, рішень виборчих комісій	Підготовка аналітичних звітів, рекомендацій щодо вдосконалення виборчого процесу
Просвітницька діяльність	Підвищення обізнаності виборців щодо процедур голосування та їхніх прав	Інформаційні кампанії, тренінги, вебінари, друковані матеріали
Адвокація змін	Просування законодавчих змін для покращення виборчого процесу	Розробка законопроектів, участь у робочих групах, громадські консультації

Співпраця між громадськими організаціями та ЗМІ посилює ефективність контролю за виборчим процесом. Громадські активісти надають медіа експертні оцінки та аналітичні матеріали, а журналісти забезпечують широке висвітлення виявлених порушень та проблем. Така взаємодія сприяє формуванню суспільного запиту на чесні та прозорі вибори.

Правовою основою для участі громадськості у виборчому процесі є Виборчий кодекс України, який визначає статус офіційних спостерігачів від громадських організацій та порядок їх реєстрації. Законодавство також гарантує доступ журналістів до інформації про підготовку та проведення виборів, їхнє право бути присутніми на засіданнях виборчих комісій та під час голосування.

Засоби масової інформації використовують різноманітні формати для висвітлення виборчого процесу. Новинні повідомлення забезпечують оперативне інформування про події, аналітичні матеріали розкривають

глибинні проблеми та тенденції, журналістські розслідування викривають приховані порушення. Особливо важливими є дебати та інтерв'ю з кандидатами, які дозволяють виборцям порівняти позиції та програми.

Таблиця 3.10 - Види медійного висвітлення виборчого процесу

Вид медіаменту	Характеристика	Вплив на прозорість виборів
Новинні повідомлення	Оперативна інформація про події виборчого процесу	Забезпечення інформованості громадян, оперативне висвітлення порушень
Аналітичні матеріали	Глибокий аналіз тенденцій, програм, особливостей кампаній	Допомога виборцям у формуванні усвідомленого вибору, виявлення системних проблем
Журналістські розслідування	Виявлення прихованих порушень, корупційних схем, зловживань	Викриття порушень, які важко виявити через офіційне спостереження
Дебати та інтерв'ю	Прямий діалог з кандидатами, можливість порівняти позиції	Забезпечення рівного доступу кандидатів до аудиторії, можливість перевірки обіцянок
Онлайн-трансляції	Пряме висвітлення ключових подій виборчого процесу	Безпосередній доступ громадян до інформації про перебіг виборів
Фактчекінг	Перевірка правдивості заяв кандидатів та інформації про вибори	Протидія дезінформації та маніпуляціям, підвищення якості дискусії

Досвід проведення виборів в Україні свідчить, що найбільш ефективним є комплексний підхід, який поєднує громадське спостереження, медійний моніторинг, просвітницьку роботу та адвокацію змін у виборчому законодавстві. Громадянське суспільство та ЗМІ не лише контролюють дотримання правил, але й сприяють формуванню демократичної політичної культури, підвищенню участі громадян у виборчому процесі.

Особливо важливою є роль громадянського суспільства та ЗМІ в умовах воєнного стану та проведення виборів в особливих умовах. Вони мають забезпечувати додатковий моніторинг безпекових аспектів, захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та інших вразливих категорій громадян. У таких умовах зростає відповідальність за надання об'єктивної інформації та протидію спробам дестабілізації виборчого процесу.

Подальший розвиток ролі громадянського суспільства та ЗМІ у забезпеченні прозорості виборів пов'язаний із впровадженням нових

технологій, зокрема мобільних додатків для фіксації порушень, аналізу великих даних для виявлення аномалій у результатах голосування, використання платформ для перевірки фактів. Важливим напрямком є також посилення співпраці між громадськими організаціями та медіа для створення спільних проєктів з моніторингу виборів та інформування громадян.

Для підвищення ефективності громадського контролю необхідним є також розвиток спроможності громадських організацій, підготовка професійних спостерігачів, розширення мережі регіональних представництв. У сфері медіа важливим є підтримка незалежної журналістики, розвиток регіональних ЗМІ, які можуть висвітлювати місцеві вибори та забезпечувати доступ громадян до інформації про кандидатів та їхні програми.

Таким чином, громадянське суспільство та ЗМІ є невід'ємними складовими демократичного виборчого процесу, що забезпечують прозорість, підзвітність та легітимність виборів в Україні.

Висновки до 3 розділу

Проведений аналіз виборчих процесів в Україні свідчить про поступовий, хоча й нелінійний, розвиток демократичних інститутів та механізмів забезпечення прозорості виборів. З часу здобуття незалежності виборча система України пройшла декілька етапів еволюції, кожен з яких характеризувався власними особливостями та викликами.

Історичний аналіз демонструє, що основними проблемами виборчих процесів в Україні залишалися різноманітні типи фальсифікацій, включаючи вкидання бюлетенів, підміну протоколів, використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців та маніпуляції зі списками виборців. Проте з часом було розроблено та впроваджено низку ефективних механізмів протидії цим порушенням.

Правові засади організації виборів в Україні базуються на конституційних принципах та регулюються Виборчим кодексом України, а також іншими законодавчими актами. Важливим кроком стало прийняття у

2019 році Виборчого кодексу, що систематизував виборче законодавство та встановив єдині підходи до різних типів виборів.

Серед перспективних механізмів запобігання фальсифікаціям особливе місце посідають електронне голосування, системи відеоспостереження та використання відкритих баз даних. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про ефективність комплексного підходу, що поєднує різні технологічні рішення з належною правовою регламентацією та навчанням усіх учасників виборчого процесу.

Громадянське суспільство та засоби масової інформації відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості виборів. Громадські організації здійснюють моніторинг на всіх етапах виборчого процесу, проводять паралельний підрахунок голосів, фіксують порушення та адвокатують зміни до законодавства. ЗМІ забезпечують інформаційний супровід, викривають порушення, створюють майданчики для дискусій між кандидатами та допомагають виборцям зробити усвідомлений вибір.

Важливим аспектом є регіональні особливості виборчих процесів, що проявляються у різних політичних преференціях та типових порушеннях. Після 2014 року спостерігається тенденція до зниження впливу регіональних політичних монополій та підвищення конкурентності виборів.

Подальший розвиток виборчої системи України потребує впровадження інноваційних технологій, вдосконалення законодавства, посилення інституційної спроможності виборчих комісій та правоохоронних органів, а також підвищення політичної культури громадян. Особливої уваги потребує забезпечення виборчих прав в умовах воєнного стану, захист від кібератак та протидія дезінформації.

Комплексний підхід до забезпечення прозорості виборів, що поєднує державні механізми контролю з активною участю громадянського суспільства та незалежних ЗМІ, є запорукою демократичного розвитку України та зміцнення довіри громадян до виборчих процедур та їх результатів.

РОЗДІЛ 4. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

4.1 Спільні риси та відмінності у підходах до протидії фальсифікаціям

Протидія фальсифікаціям під час виборчого процесу залишається одним із ключових завдань для забезпечення демократичних виборів в Україні. Аналіз різних механізмів дозволяє виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності у підходах до вирішення цієї проблеми.

Спільними рисами різних підходів до протидії фальсифікаціям є орієнтація на підвищення прозорості виборчого процесу, залучення незалежних спостерігачів, використання технологічних рішень та розвиток нормативно-правової бази. Усі механізми спрямовані на забезпечення демократичних принципів виборів та підвищення довіри громадян до результатів волевиявлення.

Технологічні рішення, такі як електронне голосування, відеоспостереження та відкриті бази даних, мають на меті мінімізацію людського фактору та створення об'єктивних свідчень перебігу виборчого процесу. Вони дозволяють автоматизувати критичні процеси, забезпечити швидкість обробки результатів та створити додаткові механізми контролю.

Організаційно-правові механізми, включаючи формування незалежних виборчих комісій, підготовку спостерігачів та вдосконалення виборчого законодавства, створюють інституційну основу для проведення чесних виборів. Вони регламентують процедури, встановлюють відповідальність за порушення та визначають повноваження різних суб'єктів виборчого процесу.

Проте існують суттєві відмінності у підходах до протидії фальсифікаціям, що стосуються ступеня залучення громадянського суспільства, рівня технологічності рішень, централізації контролю та пріоритетності превентивних заходів порівняно з механізмами виявлення порушень.

Таблиця 4.1 - Порівняння підходів до протидії фальсифікаціям за критерієм технологічності

Тип підходу	Рівень технологічності	Приклади механізмів	Переваги	Недоліки
Високо технологічні	Високий	Електронне голосування, біометрична ідентифікація, блокчейн-системи	Автоматизація, швидкість, мінімізація людського фактору	Вартість впровадження, уразливість до кібератак, необхідність спеціальних знань
Середньо технологічні	Середній	Відеоспостереження, електронний реєстр виборців, сканування бюлетенів	Баланс між технологіями та традиційними процедурами, відносна доступність	Залежність від якості обладнання, проблеми технічної підтримки, обмежене покриття
Нетехнологічні	Низький	Паперові бюлетені, фізична присутність спостерігачів, прозорі урни	Доступність, простота, відсутність залежності від технічної інфраструктури	Трудомісткість, вразливість до прямих маніпуляцій, повільність обробки результатів

Аналіз показує, що найбільш ефективним є комбінований підхід, який поєднує технологічні рішення з активним залученням громадянського суспільства та розвитком правової бази. Така стратегія дозволяє компенсувати недоліки окремих механізмів та створити багаторівневу систему захисту від фальсифікацій.

Важливим аспектом є також відмінності у підходах до протидії фальсифікаціям на різних етапах виборчого процесу. Деякі механізми спрямовані переважно на етап підготовки до виборів (формування списків виборців, навчання членів комісій), інші - на день голосування (спостереження, відеофіксація), а треті - на етап підрахунку голосів та встановлення результатів (паралельний підрахунок, аналіз протоколів).

Регіональні відмінності також відіграють важливу роль у формуванні підходів до протидії фальсифікаціям. В різних регіонах України

спостерігаються різні типи порушень, що вимагає адаптації механізмів контролю відповідно до місцевих особливостей.

Таблиця 4.2 - Регіональні особливості застосування механізмів протидії фальсифікаціям

Регіон	Типові порушення	Пріоритетні механізми протидії	Особливості впровадження
Західна Україна	Помірний рівень порушень, окремі випадки підкупу	Громадське спостереження, просвітницькі кампанії	Висока готовність громадян до участі в контролі, активні громадські організації
Центральна Україна	Використання адмінресурсу, нерівний доступ до медіа	Відеоспостереження, медіамоніторинг, судовий захист	Розгалужена мережа громадських організацій, доступ до національних медіа
Східна Україна	Підміна протоколів, організований підвіз виборців	Електронні системи підрахунку, міжнародне спостереження	Необхідність додаткової технічної підтримки, безпекові виклики
Південна Україна	«Каруселі», підкуп виборців	Відеоспостереження, паралельний підрахунок голосів	Потреба в посиленому спостереженні, технологічна підтримка

Міжнародний досвід показує, що універсальних рішень для протидії всім типам фальсифікацій не існує. Країни з різним рівнем розвитку демократичних інститутів застосовують різні комбінації механізмів, адаптуючи їх до власних особливостей.

Важливим аспектом є також взаємодія різних суб'єктів у протидії фальсифікаціям. Ефективна співпраця державних органів, громадянського суспільства, міжнародних організацій та медіа створює синергетичний ефект і підвищує результативність окремих механізмів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що найбільш ефективним підходом до протидії фальсифікаціям на виборах є комплексна стратегія, яка поєднує технологічні інновації, активне залучення громадянського суспільства, вдосконалення законодавства та підвищення політичної культури. Така

стратегія має враховувати регіональні особливості, різні етапи виборчого процесу та специфіку різних типів порушень.

4.2 Уроки для України зі світового досвіду

Світовий досвід протидії порушенням та фальсифікаціям під час виборчих процесів є важливим джерелом знань для вдосконалення виборчої системи України. Демократичні країни з різними політичними традиціями напрацювали значний арсенал інструментів та підходів, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

Досвід західноєвропейських країн демонструє важливість формування стійкої виборчої інфраструктури та міцних демократичних традицій. У таких країнах як Німеччина, Франція, Швеція та Великобританія основний акцент зроблено на забезпеченні незалежності виборчих органів від політичного впливу, чіткій регламентації всіх процедур та формуванні високої політичної культури громадян. Для цих країн характерним є поєднання традиційних методів голосування з поступовим впровадженням технологічних інновацій при збереженні високого рівня довіри до виборчого процесу.

Центральноевропейські країни, які пройшли трансформацію від соціалістичної системи до демократичної, пропонують особливо цінний досвід для України. Польща, Чехія, Словаччина та країни Балтії демонструють успішні приклади реформування виборчих систем в умовах, подібних до українських. Ключовими факторами успіху в цих країнах стали: реформування законодавства з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій, активне залучення громадянського суспільства до контролю за виборами, поступове впровадження технологічних інновацій та системна боротьба з корупцією в політичній сфері.

Особливо цікавим для України є досвід Естонії, яка стала першопрохідцею у впровадженні електронного голосування. Починаючи з 2005 року, естонська система електронного голосування поступово розвивалась і сьогодні забезпечує високий рівень довіри громадян. Ключовими елементами успіху

естонської моделі є потужна система цифрової ідентифікації громадян, прозорий процес розробки та аудиту програмного забезпечення, а також поетапне впровадження системи з ретельним аналізом результатів кожного етапу.

Грузія пропонує цінний досвід боротьби з фальсифікаціями в пострадянській країні з високим рівнем корупції та слабкими демократичними традиціями. Після Революції троянд у 2003 році країна здійснила комплексну реформу виборчої системи, що включала впровадження системи відеоспостереження на виборчих дільницях, посилення відповідальності за порушення виборчого законодавства та активне залучення міжнародних спостерігачів. Важливим елементом грузинського досвіду є також системна робота з підвищення професійного рівня членів виборчих комісій та просвітницька діяльність серед виборців.

Країни з розвиненими федеративними системами, як США та Канада, демонструють різноманітність підходів до організації виборчого процесу в межах однієї країни. Досвід цих країн показує можливості децентралізованого підходу до адміністрування виборів з урахуванням місцевих особливостей при збереженні єдиних стандартів прозорості та чесності. Водночас, досвід США під час виборів 2020 року демонструє важливість розвитку стійких механізмів протидії дезінформації та формування суспільної довіри до результатів виборів.

Таблиця 4.3 - Можливості адаптації міжнародного досвіду до українських умов

Країна	Найбільш цінний досвід	Потенційні переваги для України	Складності адаптації
Естонія	Електронне голосування, цифрова ідентифікація виборців	Зменшення прямих фальсифікацій, зручність для виборців, включно з діаспорою	Необхідність розвитку цифрової інфраструктури, питання кібербезпеки, висока вартість
Грузія	Система відеоспостереження,	Зменшення порушень у день голосування,	Технічні виклики в умовах нестабільного

Продовження таблиці 4.3

	реформа виборчих комісій	підвищення прозорості	електропостачання, потреба в значних інвестиціях
Польща	Активне залучення громадянського суспільства, освітні кампанії	Підвищення політичної культури, громадський контроль	Регіональні відмінності в розвитку громадянського суспільства, потреба в тривалій системній роботі
Німеччина	Незалежність виборчих органів, чітка регламентація процедур	Мінімізація адміністративного впливу, стабільність правил	Відмінності в політичній культурі, потреба у формуванні традицій
Швеція	Відкритість даних, прозорість фінансування кампаній	Посилення підзвітності, зменшення впливу олігархів	Необхідність комплексних змін у політичній системі, опір з боку зацікавлених груп

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити декілька ключових уроків для України. По-перше, успішна протидія фальсифікаціям вимагає комплексного підходу, що включає правові, організаційні та технологічні компоненти. По-друге, важливу роль відіграє послідовність та поетапність впровадження інновацій з ретельним аналізом результатів кожного етапу. По-третє, критичним фактором успіху є широке залучення громадянського суспільства та формування культури нетерпимості до порушень.

Особливу увагу слід приділити адаптації міжнародного досвіду до специфічних умов України, включаючи регіональні особливості, рівень цифрової грамотності населення, стан інфраструктури та поточну безпекову ситуацію. Механічне копіювання навіть найуспішніших зарубіжних практик без врахування місцевого контексту може не дати очікуваних результатів.

Таблиця 4.4 – Пріоритетні напрямки впровадження міжнародного досвіду в Україні

Напрямок	Конкретні заходи	Очікувані результати	Часові рамки
Технологічні інновації	Пілотні проекти електронного голосування, вдосконалення	Зменшення прямих фальсифікацій, прискорення	Середньострокова перспектива (3-5 років)

Продовження таблиці 4.4

	системи відеоспостереження, розвиток електронного реєстру виборців	підрахунку голосів, підвищення довіри	
Вдосконалення правової бази	Гармонізація виборчого законодавства з європейськими стандартами, посилення відповідальності за порушення, регулювання фінансування кампаній	Створення стабільних правил гри, зменшення можливостей для маніпуляцій	Короткострокова перспектива (1-2 роки)
Розвиток громадянського суспільства	Підтримка незалежних спостережних організацій, просвітницькі кампанії, навчання спостерігачів	Посилення громадського контролю, підвищення політичної культури	Постійний процес
Підвищення професійного рівня виборчих комісій	Створення системи постійного навчання, запровадження сертифікації членів комісій, обмін досвідом з іноземними колегами	Зменшення помилок та порушень через некомпетентність, підвищення якості адміністрування	Середньострокова перспектива (2-3 роки)
Протидія дезінформації	Створення системи моніторингу та спростування фейків, медіаграмотність, співпраця з технологічними платформами	Зниження впливу інформаційних маніпуляцій на виборчий процес	Короткострокова та середньострокова перспектива

Важливим уроком зі світового досвіду є також необхідність врахування нових викликів, пов'язаних з технологічним розвитком та зміною інформаційного середовища. Поширення соціальних мереж, розвиток технологій штучного інтелекту та діджиталізації, транскордонний характер інформаційних потоків створюють нові загрози для виборчого процесу, яким традиційні механізми захисту не завжди можуть ефективно протидіяти.

Досвід таких країн як Фінляндія, Тайвань та Австралія демонструє ефективність комплексного підходу до протидії інформаційним маніпуляціям, що включає розвиток медіаграмотності населення, співпрацю з

технологічними платформами для виявлення і блокування шкідливого контенту, а також розвиток спроможності державних органів швидко реагувати на інформаційні атаки.

Для України, яка перебуває в умовах війни та постійних інформаційних атак, цей аспект набуває особливого значення. Досвід інших країн у протидії іноземному втручанню у виборчі процеси може бути надзвичайно цінним для забезпечення стійкості української демократії.

Особливе значення має також досвід країн, які проводили вибори в складних безпекових умовах. Приклади Іраку, Афганістану, Боснії та Герцеговини показують можливості та обмеження організації виборчого процесу в постконфліктних ситуаціях. Ключовими факторами успіху в таких випадках є забезпечення безпеки виборців та членів комісій, створення спеціальних механізмів для участі у виборах внутрішньо переміщених осіб та біженців, а також посилені міжнародна підтримка та спостереження.

Підсумовуючи уроки зі світового досвіду для України, слід зазначити, що побудова ефективної системи протидії виборчим фальсифікаціям вимагає не лише технічних рішень та законодавчих змін, але й формування відповідної політичної культури, підвищення громадянської свідомості та зміцнення демократичних цінностей. Ці процеси неможливо здійснити швидко, вони потребують послідовної та тривалої роботи всіх зацікавлених сторін - державних органів, політичних партій, громадянського суспільства, міжнародних партнерів та медіа.

Адаптація успішних міжнародних практик з урахуванням українських реалій, послідовне впровадження інновацій та розвиток демократичної політичної культури стануть запорукою подальшого вдосконалення виборчої системи України та підвищення довіри громадян до результатів виборів.

4.3 Пропозиції щодо вдосконалення виборчих механізмів в Україні

Ключові пропозиції, які могли б покращити виборчу систему:

1. Електронне голосування

Впровадження елементів електронного голосування може зробити процес більш доступним для виборців, особливо для тих, хто знаходиться за кордоном або в окупованих територіях. Це вимагає розробки захищеної та прозорої системи ідентифікації виборців, створення надійних механізмів захисту від кібератак та забезпечення можливості аудиту результатів.

2. Удосконалення виборчого законодавства

Стабілізація виборчого законодавства, уникнення частих змін правил гри перед виборами. Уніфікація виборчих процедур на всіх рівнях виборів. Вдосконалення механізмів оскарження порушень.

3. Інклюзивність виборчого процесу

Покращення доступності виборчих дільниць для людей з інвалідністю. Спрощення процедури голосування для внутрішньо переміщених осіб. Забезпечення належних умов для голосування військовослужбовців.

4. Прозорість фінансування

Посилення контролю за фінансуванням виборчих кампаній. Обмеження впливу великого капіталу на виборчі процеси. Забезпечення прозорості витрат політичних партій.

5. Підвищення політичної культури

Розвиток програм політичної освіти для громадян. Стимулювання змістовних дебатів між кандидатами. Боротьба з дезінформацією та виборчими маніпуляціями.

Висновки до 4 розділу

Аналіз виборчих механізмів виявив значний потенціал для вдосконалення демократичних процесів в Україні. Дослідження спільних рис та відмінностей у підходах до протидії фальсифікаціям показує, що найбільш ефективним є комбінований підхід, який поєднує технологічні рішення з активним залученням громадянського суспільства та розвитком правової бази.

Світовий досвід, зокрема практики Естонії, Грузії, Польщі та інших країн, надає цінні уроки для України. Успішна протидія фальсифікаціям

вимагає комплексного підходу, що включає правові, організаційні та технологічні компоненти. При впровадженні інновацій критичною є послідовність та поетапність з ретельним аналізом результатів кожного етапу. Важливим фактором залишається широке залучення громадянського суспільства та формування культури нетерпимості до порушень.

Особливу увагу слід приділити адаптації міжнародного досвіду до специфічних умов України, враховуючи регіональні особливості, рівень цифрової грамотності населення, стан інфраструктури та поточну безпекову ситуацію. В умовах війни та постійних інформаційних атак особливої цінності набуває досвід інших країн у протидії іноземному втручання у виборчі процеси.

Запропоновані удосконалення виборчих механізмів, включаючи впровадження елементів електронного голосування, стабілізацію виборчого законодавства, забезпечення інклюзивності виборчого процесу, підвищення прозорості фінансування та розвиток політичної культури, становлять основу для подальшого розвитку демократичних інститутів в Україні.

Реалізація цих пропозицій потребує не лише технічних рішень та законодавчих змін, але й формування відповідної політичної культури, підвищення громадянської свідомості та зміцнення демократичних цінностей. Ці процеси вимагають послідовної та тривалої роботи всіх зацікавлених сторін - державних органів, політичних партій, громадянського суспільства, міжнародних партнерів та медіа.

ВИСНОВКИ

У першому розділі дослідження було розглянуто ключові аспекти виборів як інституту демократії, їх роль у суспільстві, а також види та наслідки фальсифікацій результатів виборів. Вибори є основним механізмом реалізації народовладдя, який забезпечує легітимність влади, представництво інтересів різних соціальних груп та контроль за діяльністю державних інститутів. Вони сприяють формуванню політичної культури, розвитку громадянського суспільства та забезпеченню стабільності політичної системи.

Проте фальсифікації результатів виборів становлять серйозну загрозу для демократії. Вони можуть здійснюватися на різних етапах виборчого процесу, включаючи підготовчий етап, голосування та підрахунок голосів. До основних методів фальсифікацій належать маніпуляції з виборчими списками, підкуп виборців, «каруселі», вкиди бюлетенів, тиск на виборців та маніпуляції з протоколами. Ці дії спотворюють волю народу, підривають довіру до політичних інститутів і призводять до нелегітимності влади.

Наслідки фальсифікацій для демократії та суспільної довіри є глибокими і довготривалими. Вони включають втрату легітимності влади, зниження рівня довіри до політичних інститутів, політичну апатію, радикалізацію опозиції, посилення авторитарних тенденцій, соціальну поляризацію та економічну стагнацію. Фальсифікації також негативно впливають на міжнародний імідж країни, що може призводити до ізоляції та санкцій.

Таким чином, фальсифікації результатів виборів є серйозною перешкодою для розвитку демократії та стабільності суспільства. Для протидії цьому явищу необхідний комплекс заходів, включаючи вдосконалення виборчого законодавства, забезпечення прозорості виборчого процесу, підвищення відповідальності за порушення та активне залучення громадських та міжнародних спостерігачів. Лише за таких умов вибори можуть залишатися ефективним механізмом реалізації народовладдя та забезпечення стабільності демократичного суспільства.

Другий розділ присвячений аналізу міжнародних стандартів виборчого процесу та практичних механізмів протидії фальсифікаціям. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

Міжнародні організації, зокрема ОБСЄ, ООН та ЄС, розробили комплексну систему стандартів для забезпечення демократичних виборів, які ґрунтуються на принципах загального виборчого права, рівності, таємного голосування, періодичності та прозорості. Ці стандарти формують основу для оцінки виборчих процесів та розробки національних виборчих систем.

Країни Європи та Північної Америки демонструють різноманітні підходи до забезпечення чесності виборів. Німецька модель зосереджена на організаційних механізмах та юридичному захисті, канадська система характеризується біометричною ідентифікацією, естонська модель базується на криптографічному захисті, швейцарська - на локальній демократії, а американська - на федеральному нагляді. Ці різні підходи підтверджують необхідність комплексної стратегії протидії фальсифікаціям.

Досвід країн, що розвиваються, демонструє прогрес у впровадженні технологічних рішень для забезпечення чесних виборів. Електронне голосування в Індії та Бразилії, біометрична ідентифікація в Гані та Нігерії показують ефективність цих інструментів, але також виявляють виклики, пов'язані з їх впровадженням: високу вартість, залежність від інфраструктури та проблеми цифрової нерівності.

Інституційні та законодавчі реформи, зокрема створення незалежних виборчих органів у Мексиці, Південній Африці та Індонезії, а також посилення антикорупційного законодавства в Румунії та Південній Кореї, є фундаментально важливими для забезпечення чесних виборів, особливо під час демократичного транзиту.

Громадський моніторинг та міжнародне спостереження відіграють критично важливу роль у забезпеченні прозорості виборчого процесу. Успішні приклади Філіппін, Індонезії, Ліберії та Малаві демонструють, як залучення

громадянського суспільства та міжнародних спостерігачів підвищує довіру до виборів та сприяє виявленню порушень.

Міжнародні спостерігачі виконують комплексну функцію, що включає оцінку законодавства, моніторинг всіх етапів виборчого процесу, технічну підтримку та надання рекомендацій. Їхня присутність має превентивний ефект, зменшуючи ймовірність порушень, але ефективність їхньої роботи залежить від співпраці з національними органами влади.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективна протидія виборчим фальсифікаціям потребує комплексного підходу, який поєднує технологічні рішення, інституційні реформи, законодавчий захист, громадський моніторинг та міжнародне спостереження. Кожна країна розробляє унікальну систему, адаптовану до своїх умов, але загальні принципи залишаються незмінними: прозорість, чесність та демократичність виборчого процесу.

У третьому розділі робото проведений аналіз виборчих процесів в Україні свідчить про поступовий, хоча й нелінійний, розвиток демократичних інститутів та механізмів забезпечення прозорості виборів. З часу здобуття незалежності виборча система України пройшла декілька етапів еволюції, кожен з яких характеризувався власними особливостями та викликами.

Історичний аналіз демонструє, що основними проблемами виборчих процесів в Україні залишалися різноманітні типи фальсифікацій, включаючи вкидання бюлетенів, підміну протоколів, використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців та маніпуляції зі списками виборців. Проте з часом було розроблено та впроваджено низку ефективних механізмів протидії цим порушенням.

Правові засади організації виборів в Україні базуються на конституційних принципах та регулюються Виборчим кодексом України, а також іншими законодавчими актами. Важливим кроком стало прийняття у 2019 році Виборчого кодексу, що систематизував виборче законодавство та встановив єдині підходи до різних типів виборів.

Серед перспективних механізмів запобігання фальсифікаціям особливе місце посідають електронне голосування, системи відеоспостереження та використання відкритих баз даних. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про ефективність комплексного підходу, що поєднує різні технологічні рішення з належною правовою регламентацією та навчанням усіх учасників виборчого процесу.

Громадянське суспільство та засоби масової інформації відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості виборів. Громадські організації здійснюють моніторинг на всіх етапах виборчого процесу, проводять паралельний підрахунок голосів, фіксують порушення та адвокатують зміни до законодавства. ЗМІ забезпечують інформаційний супровід, викривають порушення, створюють майданчики для дискусій між кандидатами та допомагають виборцям зробити усвідомлений вибір.

Важливим аспектом є регіональні особливості виборчих процесів, що проявляються у різних політичних преференціях та типових порушеннях. Після 2014 року спостерігається тенденція до зниження впливу регіональних політичних монополій та підвищення конкурентності виборів.

Подальший розвиток виборчої системи України потребує впровадження інноваційних технологій, вдосконалення законодавства, посилення інституційної спроможності виборчих комісій та правоохоронних органів, а також підвищення політичної культури громадян. Особливої уваги потребує забезпечення виборчих прав в умовах воєнного стану, захист від кібератак та протидія дезінформації.

Комплексний підхід до забезпечення прозорості виборів, що поєднує державні механізми контролю з активною участю громадянського суспільства та незалежних ЗМІ, є запорукою демократичного розвитку України та зміцнення довіри громадян до виборчих процедур та їх результатів.

В 4 розділі роботи аналіз виборчих механізмів виявив значний потенціал для вдосконалення демократичних процесів в Україні. Дослідження спільних рис та відмінностей у підходах до протидії фальсифікаціям показує, що

найбільш ефективним є комбінований підхід, який поєднує технологічні рішення з активним залученням громадянського суспільства та розвитком правової бази.

Світовий досвід, зокрема практики Естонії, Грузії, Польщі та інших країн, надає цінні уроки для України. Успішна протидія фальсифікаціям вимагає комплексного підходу, що включає правові, організаційні та технологічні компоненти. При впровадженні інновацій критичною є послідовність та поетапність з ретельним аналізом результатів кожного етапу. Важливим фактором залишається широке залучення громадянського суспільства та формування культури нетерпимості до порушень.

Особливу увагу слід приділити адаптації міжнародного досвіду до специфічних умов України, враховуючи регіональні особливості, рівень цифрової грамотності населення, стан інфраструктури та поточну безпекову ситуацію. В умовах війни та постійних інформаційних атак особливої цінності набуває досвід інших країн у протидії іноземному втручання у виборчі процеси.

Запропоновані удосконалення виборчих механізмів, включаючи впровадження елементів електронного голосування, стабілізацію виборчого законодавства, забезпечення інклюзивності виборчого процесу, підвищення прозорості фінансування та розвиток політичної культури, становлять основу для подальшого розвитку демократичних інститутів в Україні.

Реалізація цих пропозицій потребує не лише технічних рішень та законодавчих змін, але й формування відповідної політичної культури, підвищення громадянської свідомості та зміцнення демократичних цінностей. Ці процеси вимагають послідовної та тривалої роботи всіх зацікавлених сторін - державних органів, політичних партій, громадянського суспільства, міжнародних партнерів та медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Diamond, L. (2008). *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World*. New York: Times Books.
2. Schedler, A. (2013). *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford University Press.
3. Гарній, О. (2019). *Виборчі технології та маніпуляції: український досвід*. Київ: Видавництво «К.І.С.».
4. Фесенко, В. (2020). *Електоральна політика в Україні: виклики та перспективи*. Київ: Видавництво «Політологічний центр».
5. Методичні рекомендації для виконання курсових, кваліфікаційних, дипломних робіт зі спеціальності 052 «Політологія» / Укл.: Т. В. Лушагіна, Н. А. Громадська. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. с.
6. С. Г. Денисюк, А. С. Бушинська, В. М. Ваховський *Механізми виборчої фальсифікації та способи протидії* URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2019/paper/download/7928/6620>
7. *Механізми фальсифікації виборів та деякі способи протидії* URL: <http://www.apdp.in.ua/v32/12.pdf>
8. *Механізми фальсифікації виборів* URL: https://dt.ua/POLITICS/mehanizmi_falsifikatsiyi_viboriv_i_sposobi_protidiyi.html/
9. *Фальсифікації на виборах* URL: <https://www.instagram.com/p/Bu1mRLgFLKh/>
10. Денисюк С., Корнієнко В., Слободянюк А. «Персоніфікація» VS «Репутація» у політичному контексті математичного моделювання виборчих переваг. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2016. Vol. 3, Iss. 2. С. 165-171.
11. Денисюк С. Г. *Ментальна природа сучасної політичної комунікації*. Політологічний вісник: збірник наукових праць. Київ: ІНТАС, 2011. Вип. 56. С. 352-359.

12. Використання міжнародних виборчих стандартів URL:
<https://rm.coe.int/using-international-election-standards-ukr-web/168077d48b>
13. Міщенко І., Слободчук С. Механізми фальсифікації виборів і способи протидії // Дзеркало тижня. – № 21 (496), 2004.
14. Шашкін А. Фальсифікації на виборах і методи боротьби з ними // Науковий семінар практичної політології URL:
<http://politpractice.clan.su/publ/5-1-0-6>.
15. Чумак С. Механізм вчинення злочинів, пов'язаних з фальсифікацією результатів виборів / С. П. Чумак // ISSN 2336-5439 EVROPSKY POLITICKY A PRAVNI DISKURS. Svazek 1, 6. vydani 2014. Mailing Address: Šternovská 735, Újezd u Brna, 664 53, okres : Brno, kraj: Jihomoravský. – С. 472–481.
16. Чумак С. Механізм фальсифікації виборів та деякі способи протидії // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – Одеса : Юрид. літ., 2007. – Вип. 32. – С. 65–70.
17. Методи фальсифікації виборів та можливі механізми протидії URL:
<https://politics.chdu.edu.ua/article/view/199943>